

Janez Stergar

DR. ÁNGELA PISKERNIK (1886 - 1967), KOROŠKA NARAVOSLOVKA, NARAVOVARSTVENICA IN NARODNA DELAVKA

STERGAR Janez, prof. zgod., strokovni svetnik, Inštitut za narodnostna vprašanja, Erjavčeva 26, p. p. 1723, SI - 1101 Ljubljana, janez.stergar@guest.arnes.si

**501/502: 929 Piskernik A.
929 Piskernik A.**

DR. ANGELA PISKERNIK (1886 - 1967), KOROŠKA NARAVOSLOVKA, NARAVOVARSTVENICA IN NARODNA DELAVKA

Ključne besede: Angela Piskernik, koroški Slovenci, zgodovina Slovencev v 20. stoletju, žensko gibanje, gimnazije, koncentracijska taborišča, botanika, varstvo narave

Koroška botaničarka Angela Piskernik (27. 8. 1886 Lobnik - 23. 12. 1967 Ljubljana) ena prvih slovenskih univerzitetno izobraženih žena, je poznana kot naravoslovka in pedagoginja in mednarodno priznana varuhinja narave. 1916-26 je delala v deželnem muzeju v Ljubljani, nato kot srednješolska profesorica, bila 1943-45 v zaporu in koncentracijskem taborišču Ravensbrück, po vojni pa spet v muzejski in konservatorski službi. Objavljala je tudi koroške etnografske in kulturnozgodovinske prispevke ter nemške jezikovne priročnike. Od študentskih let je bila dejavna narodna delavka (pred plebiscitom 10. 10. 1920 na Koroškem in nato v osrednji Sloveniji). Med svetovnima vojnama je bila dejavna v katoliških ženskih organizacijah. Njena korespondenca in spomini sodobnikov kažejo, da je bila kot lepa in duhovita ženska prijateljica ali »muza« več znanim Slovincem, vendar se nikoli ni poročila.

STERGAR Janez, Teacher of History, expert adviser, The Institute for Nationality Issues, Erjavčeva 26, p. p. 1723, SI - 1101 Ljubljana, janez.stergar@guest.arnes.si

**501/502: 929 Piskernik A.
929 Piskernik A.**

Dr. Angela Piskernik (1886-1967), Natural Scientist, Environmentalist, and Nationally Conscious Activist from Carinthia

The Carinthian botanist, Angela Piskernik (27.8.1886, Lobnik, - 23.12.1967, Ljubljana), one of the first university educated Slovenian women, was recognised internationally as a natural scientist, educator, and environmentalist. Between 1916 and 1926 she worked for the provincial museum in Ljubljana; after that she taught at a secondary school, spent the years between 1943 and 1945 in prison and in the Ravensbrück concentration camp, only to work again in the museum and conservation service after the war. She wrote about the ethnography and cultural history of Carinthia, and published German language handbooks. From her student years she was a nationally conscious activist (in Carinthia before the referendum of 10 October 1920, and afterwards in central Slovenia). Between the world wars she was active in Catholic women's organizations. Her letters and contemporaries' memoirs reveal that her beauty and wit made her a friend or "muse" to several famous Slovenians, but she never married.

Key words

Angela Piskernik, Slovenians in Carinthia, the history of Slovenians in the 20th century, women's movement, grammar schools, concentration camps, botany, environmentalism

Koliko je dr. Ángela Piskernik prisotna v zavesti povprečnega slovenskega izobraženca? Če sodim po sebi nekaj let nazaj, je odgovor: malo ali nič. Za razliko od stotnije umetnikov in nekaj desetih politikov deli usodo večine slovenskih znanstvenikov in je torej ne najdemo v šolskih učbenikih. Skorajda se ne pojavlja v pregledih obletnic, vrednih spomina v medijih. Nobena ulica v Sloveniji ni poimenovana po njej,¹ menda niti noben zavod.

Razumljivo je, da v Stanojevičevi *Narodni enciklopediji srpsko-hrvatsko-slovenački* (v 3. zvezku iz leta 1928) še ni upoštevana, manj razumljivo pa je, da isto velja za povojno *Enciklopedijo Jugoslavije* (zadevni 6. zvezek je izšel 1965). Podatkovno bogat članek v 7. zvezku *Slovenskega biografskega leksikona* (izšel 1949; dalje - SBL) si je napisala sama, kakor je za SBL napisala tudi več drugih biografij slovenskih naravoslovcev. V 3. zvezku *Male splošne enciklopedije* DZS in belgrajske Prosvete je bila 1976 objavljena razmeroma obsežna in lepo zaokrožena biografija Piskernikove, ki jo je verjetno napisal inž. Pavle Žaucer.² Ta strokovnjak in nekdanji koroški partizanski voditelj Matjaž je bil vsaj soodgovoren tudi za uvrstitev kratkega gesla o njej v koroški zbornik iz let 1984 in 1985.³

Na domači polici imam 3. izdajo *Leksikona Cankarjeve založbe* (1994), v katerem je poltretja vrstica o Piskernikovi, a tudi njena smejoča se fotografija.⁴ *Svetovni biografski leksikon* dr. Luca Menašeja iz istega leta njeni oznaki posveča dobre štiri vrstice ter opozarja na dve njeni upodobitvi.⁵ Geslo dr. Toneta Wrabra o Piskernikovi v 8. zvezku *Enciklopedije Slovenije* iz leta 1994 je sistematično, a poudarja predvsem njeno delo botaničarke in varuhinje narave. Drugi ponatis 2. izdaje *Vsevednika* (1996) Draga Bajta je med slovenske znanstvenike ne uvršča in se pri tem sklicuje tudi na knjigo *Sto slovenskih znanstvenikov* dr. Sandija Sitarja iz leta 1987.⁶ V *Velikem splošnem leksikonu* DZS Piskernikove v ustreznem zvezku iz leta 1998 ni, kar gre deloma tudi na moj rovaš, saj bi kot sodelavec (resda ne za naravoslovje) verjetno lahko prepričal uredništvo, da jo uvrsti med obravnavane osebnosti. Z dr. Valentinom Simo sva 2002 pripravila kratko biografijo Piskernikove za *Kdo je kdo med koroškimi Slovenci v 20. stoletju*.⁷ Ciljno iskanje po svetovnem spletu pokaže več parcialnih in nepovezanih podatkov o njej, iztis iz COBISS pa med dvajsetimi naslovi predvsem knjižnih objav tudi kakšno presenečenje s posthumnimi ponatimi. Na vrsto omemb dr. Piskernikove v časopisnih in strokovnih objavah bom v nadaljevanju seveda še opozoril.

Pravo »apoteozo« pa je Ángela Piskernik nedavno doživela po zaslugi svoje koroške rojakinje dr. Helene Verdel, ki je poskrbela za to, da je bil njen življenjepis uvrščen v zbornik o sto najpomembnejših ženah Vzhodne Evrope.⁸ Knjigo v nemškem jeziku je konec leta 2003 izdal celovški založnik Lojze Wieser in časovno sega od bizantinske cesarice Teodore (500-548) in »cesarice« Irene (750/752-803) do najmlajših, Martine Navratilove (*1956), Nadie Comaneci (*1961) in Nina

¹ Po sporočilu Bojana Pirca z Geodetske uprave 23.7.2004 v Registru prostorskih enot kot uradnem viru »ni nobene ulice, ki bi imela povezavo z dr. Angelo Piskernik.«

² V seznamu sodelavcev zvezka je napačno zapisan kot Žancer.

³ Janez Stergar /et al./, *Kronološki pregled zgodovine koroških Slovencev od 1848 do 1983*; v: Franček Brglez /et al./ (ur.), *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*, Ljubljana – Celovec 1984, ²1985, s. 175-283. Na strani 186 kronologije piše: »**27. avgust 1886** – V Lobniku se je rodila Angela Piskernik, prva Slovenka z doktoratom naravoslovnih znanosti, direktorica Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. U. 23.12.1967 v Ljubljani.« Menda sem si prvi izpis za Piskernikovo pripravil iz seznama spominskih dni v enem od Koroških koledarjev.

⁴ Takole je strnjeno v popularnem LCZ: »**Piskernik**, Angela, *1886, †1967, sl. botaničarka; mdr. sestavila *Ključ za določanje cvetnic in praprotnic* (1941, 1951).«

⁵ Geslo pri Menašeju: »**Piskernik**, Angela, * Lobnik pri Železni Kapli na Koroškem 27. avg. 1886, † Ljubljana 23. dec. 1967, (81), sl. botaničarka; mdr. ravnateljica Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. – UP: Maksim → Gaspari (k – cf. ISI 10. okt. 1926); fot cf. ISI 7.4.1929.«

⁶ Tu je predstavljenih šest znanstvenic: Ema Krška, Barbara Celjska, fizičarka Bibijana Čuješ, biologinja Nada Pipan, zdravnica patologinja Marija Us Krašovec in paleontologinja Dragica Turnšek.

⁷ Izbor okoli 70 biografskih gesel naj bi izšel konec leta 2004, in sicer v okviru enega od zvezkov raziskovalno-založniškega projekta pod vodstvom dr. Stefana Karnerja.

⁸ Helena Verdel – Traude Kogoj, *Die hundert bedeutendsten Frauen des europäischen Ostens*. Klagenfurt/Celovec : Wieser Verlag, 2003; biografija Piskernikove je objavljena na straneh 211-214. Žal je v javnih knjižnicah Slovenije, vključenih v sistem COBISS, sredi leta 2004 zabeležen samo izvod knjige na našem Inštitutu za narodnostna vprašanja.

Burjanadze (1964). Od žena iz Slovenije jih je med sto najpomembnejših sprejetih sedem: Barbara Celjska, Ivana Kobilca, Zofka Kvedrova, Angela Piskernik, Alma Karlin, Ida Kravanja - Ita Rina in Franja Bojc-Bidovec. Prav Piskernikovi je pripadla čast, da je njena fotografija osrednja med devetimi izbranimi portreti na ovitku. Avtorica biografije poudarja izjemnost Angelinega (menda tudi Angelikinega) – ženskega – vzpona iz gorskega slovenskega kmečkega okolja ter uspehe njenega poklicnega delovanja, skupno usodo koroških slovenskih cerkvenih in posvetnih izobražencev, ki so bili pregnani po plebiscitu in so nekatere – z Ángelo vred – pozneje preganjali tudi nacisti.

Pred nadaljnjim razpravljanjem o tej na novo odkriti elitni predstavnici slovenskega ženstva naj po članku dr. Toneta Wrabra iz 8. zvezka *Enciklopedije Slovenije* (Nos-Pli, Ljubljana 1994, s. 356-357) povzamemo, kaj sodi v splošno védenje o obravnavani osebnosti. Rojena je bila v Lobniku 27. 8. 1886, umrla v Ljubljani 23. 12. 1967, botaničarka, strokovnjakinja za varstvo naravne dediščine. Na Dunaju je študirala naravoslovje in 1914 kot prva Slovenka doktorirala s področja bioloških ved z disertacijo *Die Plasmaverbindungen bei Moosen*.⁹ Izpopolnjevala se je v Lunzu am See, Trstu in na Dunaju. 1916-1926 je delala v muzeju v Ljubljani, 1926-43 je poučevala na srednjih šolah v Ljubljani in Novem mestu. 1943-45 je bila v nemškem zaporu in internaciji. 1945-53 je bila ravnateljica Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani, nato do 1963 prva poklicna referentka za varstvo narave. Raziskovala je teme iz rastlinske fiziologije, pisala poljudne naravoslovne članke in črtice ter ocene, literarne članke, objavljala dokumente ljudske kulture, pisala o socialnih, ženskih in narodnostnih vprašanjih, izdala več srednješolskih učbenikov in slovarčka za nemščino, zlasti pa *Ključ za določanje cvetnic in praprotnic* (1941,² 1951). Predlagala je ustanovitev Gorske straže (1954), bila dejavna v Mednarodni alpski komisiji (od 1967 častna članica) in dosegla ustanovitev revije *Varstvo narave* (1962). Pripomogla je k ustanovitvi Triglavskega narodnega parka (1961). Doma in v tujini je objavila 42 naravovarstvenih spisov in 1967 za tovrstno delovanje dobila mednarodno Van Tienhovnovo nagrado.

Tone Wraber je tudi avtor starejše in vse doslej najobsežnejše biografije dr. Piskernikove; članek vsebuje tudi njeno naravovarstveno bibliografijo ter naslove 16 člankov o njej.¹⁰ Vse doslej velja, da so se temeljitejšega pisanja o njenem življenju in delu lotevali predvsem ali skoraj izključno naravoslovci.

Uvodoma povem še, da dr. Piskernikove nisem osebno poznal. V letu, ko je umrla, pa sem vodil prvi (taborniški) tabor blizu Globasnice, v dolini pod Peco in Topico (prek nje je vsega 10 km do Ángelinega rojstnega Lobnika), in se odtlej ukvarjam z novejšo zgodovino in sedanostjo koroških Slovencev. Čeprav se dobro spominjam svarila profesorja dr. Frana Zwitterja, naj biografije ne bodo apologije ali pisanje »življenja svetnikov«, sem prepričan, da je osebnost dr. Piskernikove tako mnogoplastna in tako pomembna za slovensko zgodovino, da si zasluži tudi kaj več od enega referata (in več krajših omemb) na posvetu o vlogi žensk v slovenski zgodovini. Ker nisem naravoslovec, sam težko ocenjujem to plat njenega delovanja.¹¹ Zato sem več pozornosti namenil ostalemu; pri tem so mi bili v pomoč tudi pogovori z nekaterimi njenimi še živečimi sodobniki. Najbrž ni potrebno pojasnjevati ali se celo opravičevati, da pričujoča objava ne more vključevati niti vse bibliografije dr. Piskernikove.¹² V časovnih okvirih, ki jih je za pripravo in oddajo referata dopustilo vabilo sklicateljev zborovanja, naj torej poskusim spihati vsaj nekaj prahu, ki se je z desetletji nabralo na arhivskih dokumentih in objavah o življenju te slovenske naravoslovke in vsestranske narodne delavke.

⁹ Doktorska disertacija o plazmodermi pri mahovih (oziroma o njihovi anatomiji in fiziologiji) je bila objavljena v *Österreichische botanische Zeitschrift* 1914.

¹⁰ Tone Wraber, Dr. Angela Piskernik (1886-1967); v: *Varstvo narave* 6/1967 (1969), str. 5-11. (Ilustrirano.)

¹¹ Pač pa je moja sestra Marija Fabjančič biologinja in rojena do dneva natančno 60 let po Piskernikovi. Sestri in njenemu sodelavcu v biblioteki SAZU v Ljubljani Dragu Samcu se kar tu zahvaljujem za ljubeznivo pomoč pri zbiranju gradiva za referat.

¹² Pri iskanju in obdelavi knjižničnega in arhivskega gradiva sem se lahko zanašal na pomoč vseh sodelavk INDOK službe svojega Inštituta za narodnostna vprašanja, posebej Nade Vilhar, ter vseh članov svoje širše družine (seveda ne vključujoč enoletno vnukinjo Ano).

DRUŽINSKE IN KRAJEVNE KORENINE

Od dobre pol stotnije Piskernikov, ki sem jih tako ali drugače evidentiral doslej, so skoraj vsi povezani z Angelinim rodом iz razloženega naselja Lobnik v grapi in na pobočjih severovzhodno od Železne Kaple. Na naši, južni strani meje (ta obstoji šele od konca 1. svetovne vojne) je z Lobnikom sorodstveno povezano drugo »gnezdo« Piskernikov na Zgornjem Jezerskem. Po *Atlasu Slovenije* sta obe in tudi edini kmetiji Piskernik in Piskrnik le dobra dva kilometra oziroma dober ducat kilometrov zračne črte oddaljeni od domače »Vrbnikove« hiše Piskernikovih v Lobniku.¹³ »Pri nas doma se je reklo 'pri Vrbniku', a najstarejši farani so pravili 'na Vrbjem',« je zapisala Angela.¹⁴

Domača hiša Piskernikov: p. d. »Vrbnik« v Lobniku na Koroškem

V SBL je od vseh Piskernikov poleg Ángele enkrat omenjen le še Janez Piskernik, in sicer v zvezi s propagiranjem turizma v Kamniške in Savinjske planine v 70. letih 19. stoletja. V *Enciklopediji Slovenije* imata geslo še Angelina mlajša sorodnika: nečak dr. Milan (roj. 1925, botanik, fitocenolog, živi v Lokvi) in Jakob (roj. 1937, gospodarstvenik). Kot soustanovitelj dunajskega Kluba koroških slovenskih akademikov v letu 1923 pa je v ES omenjen Tone Piskernik. Dobri stari koroški slovenski zgodovinar Štefan Singer leta 1938 med »svetnimi inteligenti iz Železne Kaple« našteva osem Piskernikov; med njimi je tudi »Piskernik Angela, Dr. phil., Prof. in Ljubljana, geb. am 27. 8. 1886.«¹⁵ Ostali so še Angelin brat Franc, upokojeni orožniški inšpektor, sestra Mira por. Kotnik, učiteljica v Mariboru, bratranec (?) Anton, bančni uradnik, ter štiri nečakinje, učiteljice.

Poleg omenjenih dveh je imela Ángela vsaj še sestro Katarino (umrla je julija 1945, pred vrnitvijo iz izseljenskega taborišča Eichstätt na Bavarskem) in še pet bratov (Luka, Jožef, Anton, Peter in Ivan); toliko jih je ućakalo zrelo starost. Pet izmed njih je Ángelo tudi preživelo, sestra Mira resda le za štiri tedne, brat Ivan pa za deset mesecev in pol.¹⁶

Po rojstnem in krstnem listu se je Angela rodila 27. avgusta 1886 ob 5. uri zjutraj v Lobniku¹⁷ št. 8. Pri porodu je pomagala izprašana babica Franziska Karitzl (Frančiška Karicelj). Novorojenko je še istega dne krstil kapelški župnik Simon Muden. Kako je bilo z rojenicami, ne vem; pač pa je svoje ime mlada Lobničanka pozneje naglaševala na prvem zlogu, ker zares izvira iz nebeškega krilatca - ángela. Oče Luka(s) Piskernik, »vulgo Vrbnikbauer«, se je rodil 9. 10. 1829 v Lobniku zakoncema Jakobu Piskerniku¹⁸ in Margaret(h)i roj. Rastočnik. Ángelina mama Kat(h)arina roj. Mubi pa se je rodila v Lobniku 6. 4. 1846 kot zakonska hćerka katoliških staršev Franca Mubija »vulgo Skalar« iz Bele in Marije roj. Skrubej.

¹³ Vulgo »Piskernik« je nad izlivom Obirskega potoka v Belo na severozahodnem obrobju Železne Kaple, »Piskrnik« pa na gozdni jasi severozahodno od Borovniškega pregradnega jezera med Obirjem in Macno.

¹⁴ Angela Piskernik, Narodopisni paberkki iz Lobnika pri Železni Kapli; v: *Slovenski etnograf* 16-17/1963-1964 (Orlov zbornik), s. 307-315. Citat na s. 307 se nadaljuje: Hiša je zidana v breg, od južne strani je višja kot od severne. V njej je menda nekoč stanoval flegar soneške gospošćine, baje je bila zanj tako razkošno zidana. Globoko v hrib sta izkopani dve kleti, ki z gotskimi svodi pričata o precejšnji starosti...«

¹⁵ Stephan Singer, *Kultur- und Kirchengeschichte des Jauntales. III. Band. Dekanat Eberndorf*. Kappel 1938, s. 369.

¹⁶ Ti in naslednji osebni podatki so iz zapušćine dr. Piskernikove, ki jo hrani njena sorodnica Breda Resman (Zapuže). Njej in njenemu možu Francu se zahvaljujem za omogoćen pregled in preslikavo dela gradiva, za obujene spomine na »tetko Ángelo« ter za gostoljuben sprejem.

¹⁷ Ne tu, ne na maturitetnem sprićevalu in ne na doktorski listini še ni zapisano v ponemćeni obliki »Lobnig«.

¹⁸ Iz zapiskov dr. Piskernikove v njeni zapušćini vemo, da je živel v letih 1787-1869.

V svojih zrelih letih je dr. Piskernikova kar nekaj zapisala in objavila o svojem trdnem in slovensko zavednem družinskem okolju, na katerega je bila močno ponosna in navezana. V spisih je večkrat omenjala tudi sorodnike, sosede in rojake,¹⁹ s katerimi si je – razen razumljivih izjem – dopisovala slovensko. Doslej pa je bilo menda praktično spregledano, da je svojim dijakom pri pouku nemščine zaupala, da je bil njen materin jezik oziroma jezik njene matere pravzaprav nemščina.²⁰ Esezistični stil in pičlo odmerjene strani dr. Heleni Verdel žal niso dopustile dokumentiranja ugotovitve, da so se nekateri člani slovensko zavedne družine Piskernik po plebiscitu »asimilirali in hoteli tudi takoj nato postati boljši Nemci.«²¹ Ker naj bi (ali dejansko je) »Vrbnikovina« prešla v »nemčurske« oziroma tuje roke, se je Ángelina mati Katarina preselila na sorodstveno povezano »Košnikovo« domačijo v Lobniku,²² Ángela sama pa ni hotela biti pokopana v rodbinskem grobu v Železni Kapli.

Pozorno branje literarnih, narodopisnih in spominskih objav dr. Piskernikove nam veliko pove tudi o življenju ljudi v Železni Kapli,²³ okoliških grapah in hribih ter posebej tudi o Lobniku. To naselje oziroma posamezne velike kmetije, ki ga sestavljajo, so izziv za antropološko, zgodovinarsko in še kakšno raziskovanje. Tu naj le »prepišem«, kar sem o Lobničanih zapisal v svojem vodniku med naše »Korotance«: »Gorski Lobnik / Lobnig je dal Slovincem prvo znanstvenico z doktoratom – naravoslovko Angelo Piskernik (1886-1967), narodnega heroja Franca Pasterka Lenarta (1912-43), aktivistko OF, predsednico koroške AFŽ – Antifašistične fronte žena – partizanko Johano (Ivanko) Sadolšek Zalo (r. 1923) in danes najbolj znanega koroškega slovenskega pisatelja Florijana Lipuša (r. 1937). Od tod so po anšlusu fantje zbežali v Jugoslavijo in se tako izognili vpoklicu v Hitlerjevo vojsko. Poleti 1942 je tam nastal verjetno prvi koroški odbor OF, na Lobniku je bila aprila 1943 ustanovljena koroška AFŽ, od tod je nacistični policiji že novembra 1942 ubežal v gozd poznejši koroški partizanski voditelj Karel Prušnik – Gašper. /.../ Glede Lobnika danes velja omeniti skupnost *Longo mai*, ki več kot vzorno demonstrira možnosti narodnostnega sožitja in nadaljuje tudi tradicijo boja proti fašistični nevarnosti in za demokratizacijo koroške in širše družbe: iz nemškega jezikovnega prostora priseljena Brigitte in Thomas Busch mdr. rešujeta pred ukinitvijo dvojezično šolo v Lepeni.«²⁴

Iz Lobnika je bil doma tudi Jurij Pasterk (12. 4. 1903 - 29. 4. 1943), eden od trinajstih »selških žrtev«, protifašističnih upornikov, ki jih je nacistično »ljudsko sodišče« iz Berlina na procesu 7. - 9. 4. 1943 v Celovcu obsodilo na smrt in so jih nato obglavili na Dunaju. Vsekakor je tudi to dogajanje v domačih krajih opredeljevalo medvojno držo dr. Piskernikove.

ŠOLANJE, PRVO POUČEVANJE IN NADALJEVANJE ŠOLANJA

Zaključno spričevalo (»Entlassungs-Zeugnis«) trirazredne ljudske šole v Železni Kapli, izdano 31. 8. 1900, potrjuje, da je »Angela Piskernig« (opla! spotoma malo germanizirana v obliko priimka s končnico »g«) ob koncu obiskovala 2. oddelek 3. razreda, sicer pa od 4. 11. 1884 do 31. 8. 1900 obiskovala ljudsko šolo in dobila same najboljše ocene. S tem je nadvse uspešno opravila obvezno šolanje, čeprav si je vmes ob 152 opravičenih nabrala tudi 99 neopravičenih »pol-dni«. In kaj je počel ob neopravičenih izostankih deklíč, ki je tako telesno kot očitno tudi duševno hitro rasel v višino?

Od 1902 do 1907 je Ángela obiskovala pripravljalni tečaj in redni pouk na celovškem zasebnem učiteljišču uršulink (s pravico javnosti). Šolanje je z odliko zaključila 2. 7. 1907. Spričevalo o zrelostnem izpitu (»Zeugnis der Reife für Volksschulen«) ji je dovoljevalo, da se začasno zaposli kot učiteljica na javnih ljudskih šolah ali kot učiteljica dekliških ročnih del na splošnih ljudskih in meščanskih šolah z nemškim in slovenskim učnim jezikom. Za neobvezna predmeta si je bila izbrala igranje violine in slovenščino, ki jo je poučevala s. Filumena Scharlach. Kot Ángelin veroučitelj se

¹⁹ Prim. npr. njen članek: Irsov Jaka; v: *Stoti koledar Mohorjeve družbe 1953*, Celje 1952, s. 160-165.

²⁰ Sporočilo prof. Ane Koblar-Horetzky v pogovoru 4. 8. 2004.

²¹ Prim. s. 213 omenjene knjige Helena Verdel – Traude Kogoj, *Die hundert bedeutendsten Frauen...*

²² To lahko razberemo npr. iz ohranjenih Ángelinih razglednic materi 25. 7. 1926 in 12. 5. 1937.

²³ Piskernikova je za začetek 20. stoletja menila, da »je bilo med 6000 prebivalci, ki jih šteje fara Železna Kapla, tudi kakih 20 Nemcev in nekaj nemčurjev, ki so zahtevali v cerkvi nemške maše in pridige...« Prim. s. 160 njenega članka: Spomini na Franceta Haderlapa; v: *Koledar Družbe sv. Mohorja za prestopno leto 1948*, Celje 1947.

²⁴ Janez Stergar, *Štiri poti med koroške Slovence*. Ljubljana : Klub koroških Slovencev v Ljubljani, 1994, s. 26-27.

je podpisal znani slovenski združni in politični organizator, msgr. Valentin Podgorc, kot ravnatelj učiteljskega pa znani slovenski zgodovinar, dr. Josip Apih. Morda je tudi zaradi slednjega Ángela spet postala »Piskernik« (čeprev iz »Lobniga«).

Po članku v SBL in iz drugih objav vemo, da je mlada učiteljica v šolskem letu 1907/08 »poučevala na učiteljski in meščanski šoli pri uršulinkah v Celovcu, nato privatno študirala gimnazijo.« Iz Ángeline navedbe v »Stanovskem izkazu«²⁵ povzemamo, da se je 1909/10 »deloma doma, deloma na Maksimilianovi gimnaziji na Dunaju« pripravljala za gimnazijsko maturo, ki pa jo je šla opravljati v Gradec. Maturitetno spričevalo (»Reifezeugnis«) I. c. kr. državne gimnazije v štajerskem Gradcu 29. 9. 1910 potrjuje, da je Piskernikova zaključila gimnazijske študije in se podvrgla zrelostnemu izpitu, na podlagi česar »je bila z večino glasov proglašena za **zrelo za obiskovanje univerze**«, vendar s pripisom: »v kolikor je to po obstoječih predpisih ženskam dovoljeno.«²⁶ »No comment!« bi rekli kremeniti Slovenci stoletje pozneje ...

V ta leta sodijo »morda najdražji« Ángelini spomini, povezani s prepevanjem v kapelških zborih Franceta Haderlapa. V moškem zboru od Lobničanov omenja »štiri Belfelnove (Prušnikove) in šest Vrbnikovih (Piskernikovih)«, torej tudi vse svoje brate. Nekoč je eden od njih, Franc (Franček), v romarski cerkvi Marije v Trnju v Železni Kapli »pel solo in ga je zbor ubrano spremljal: verniki pred oltarjem so se obračali proti koru, dekleta v cerkvi so stikale glave, češ kdo pa poje solo, župnik pa je po maši pohvalil pevce z besedami: 'Če bo to šlo tako naprej, bomo morali postaviti oltar na kor, da bo ljudstvo videlo tudi fajmoštra in ne bo zijalo samo baritonista!'«²⁷

ŠTUDIJ NA DUNAJU IN PROMOCIJA

Odhod v cesarsko metropolo, vele mestni Dunaj, je za 24-letno »brucko« vsekakor pomenil prelomen dogodek.

Po pričevanju v spominih Lava Čermelja je Piskernikova svoj študij na Dunaju sprva pričela kot njegova kolegica na matematiki in fiziki. »S svojo postavo, nasmejanim licem in vencem las okoli glave je zbudila mojo pozornost. Ne da bi zapazila, sem ji izmaknil indeks, prebral ime in rojstni kraj in tako sklepal, da utegne biti Slovenka. Kot tako mi jo je pozneje predstavil neki koroški tovariš, toda tedaj se je bila že prepisala na biologijo. Kakor se je pozneje izkazalo, je bila ta njena izbira posrečena. To je bila namreč Ángela Piskernikova, ki je potem toliko storila za botaniko in varstvo narave v Sloveniji.«²⁸

Ángela Piskernik na »raziskovalnem taboru« v Lunz am See poleti 1912

Čermelj nadalje pripoveduje, da se mu je po zaključku študija in opravljenih rigorozih jeseni 1914 zaradi službe mudilo v Trst in je zato prosil dr. Ivana Prijatelja, da naj ga zastopa pri promociji in nato na njegov račun povabi slovenske študente »na kozarec vina. On pa jih je povabil že pred promocijo, tako da so že dobro razpoloženi prišli na slavnost. Med tedanjimi promoviranci je bila tudi nova slovenska doktorica, ki me je zaman iskala, ko je slišala moje ime. To je bila že prej

²⁵ Ta dokument in starejši »Osebni stanovski izkaz« hranijo v arhivu Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani; zahvaljujem se dr. Anji Dular in ge. Nadi Mihevc, da sta mi poiskali dokumenta, iz katerih tudi v nadaljevanju povzemam nekatere podrobnosti.

²⁶ »... zum Besuche einer Universität für reif erklärt, soweit dieser nach den bestehenden Vorschriften den Frauen gewährt ist.« Kot rečeno: tudi original tega spričevala hrani ga. Breda Resman v osebni zupuščini dr. Piskernikove.

²⁷ Ángela Piskernik, Spomini na Franceta Haderlapa; v: *Koledar Družbe sv. Mohorja za prestopno leto 1948*, Celje 1947, s. 161.

²⁸ Lavo Čermelj, *Spomini na moja tržaška leta*, Ljubljana : Slovenska matica 1969, s. 57-58.

omenjena Angela Piskernikova.«²⁹ Čeprav so bili v Čermeljevi dunajski družini tudi trije študentje biologije (Ljudevit Kuščer, Fran Kos in Dora Kokaljeva),³⁰ Piskernikove ni bilo med njimi. Pač pa sta s Čermeljem med vojno ostala v pisnem stiku ter sta pozneje spremljala delo drug drugega in o tem objavljala prijazne zapise.

Ambiciozna študentka biologije³¹ se je že kmalu od učbeniškega znanja usmerila tudi v raziskovanje. To potrjuje podatek, da se je udeležila počitniških tečajev v kraju Lunz am See v spodnjeavstrijskih Ybbstalskih Alpah poleti 1912 (tja se je vrnila tudi leta 1921) ter na morski zoološki postaji v Trstu 1912 in 1913. Tako se je specializirala za biološko sistematično.³²

V SBL je Piskernikova dunajska leta strnila takole: »1910 - 14 je študirala na Dunaju prirodoslovne vede s posebnim ozirom na botaniko (prom. 1914, drž. izpit 1916, 1920).« Spričevalo o opravljenem zaključnem rigorozu izpričuje, da je »strogi izpit iz botanike v povezavi z zoologijo« 28. 10. 1914 opravila po soglasnem mnenju profesorjev z odliko. 23. novembra 1914 so tedanji rektor dunajske univerze dr. Georg Reinhold, dekan filozofske fakultete dr. Edmund Hauler in promotor dr. Guido Adler »prejasni gospe Angeli Piskernik iz Lobnika na Koroškem, potem ko je napisala disertacijo »Die Plasmaverbindungen bei Moosen« in s pohvalo opravila predpisane izpite v botanični znanosti, podelili naslov ter častne pravice in privilegije doktorice filozofije.«³³ O slovesni promociji imamo poleg že omenjenega Čermeljevega spominskega pričevanja ohranjeno tudi sočasno časopisno poročilo s sliko lepe mlade doktorice, ki veselo zre v prihodnost, v roki pa drži cvetlični šopek.³⁴

»Tik pred prvo svetovno vojno je končala študij in po tedanjih zakonih je lahko prav kmalu zagovarjala doktorsko disertacijo in postala prva Slovenka s tem akademskim nazivom.«³⁵ Tako trdi ena od številnih avtoric in avtorjev, ki so obravnavali vprašanje, kdo je bila »prva slovenska doktorica znanosti« ali »prva slovenska doktorica naravoslovja«. Po moji vednosti na vprašanje povsem pričljivo niso odgovorile niti najnovejše raziskave³⁶ in se je potrebno še kar vračati k starejšim pregledom. Zato naj tokrat zadošča ugotovitev, da je bila Angela Piskernik prva slovenska biologinja, ki je dosegla »naslov ter častne pravice in privilegije doktorice filozofije«. Vsekakor ni nepomembno dejstvo, da Piskernikova ni objavila le svoje disertacije, ampak tudi druga znanstvena dela. Tako je v zborniku *Slovenska žena* iz leta 1926 med Slovenkami, »ki so izdajale svoja znanstvena raziskavanja deloma tudi v tisku,« upravičeno navedena na prvem mestu.³⁷

Sicer pa je sama dr. Piskernikova odgovorila na vprašanje Mirana Sattlerja »Kaj je pomenilo biti prva Slovenka z doktorskim naslovom?« takole: »Zelo veliko. Ali veste, kako so se ljudje čudili. Rekli so: kmečko dekle, pogledjte jo, kako je sploh prišla do tega. Sicer pa: zanesljivo vem, da sem bila prva Slovenka s tem naslovom na področju naravoslovja; slišala pa sem, da je imela akademski naslov zdravnice ... dr. Jenkova, ki je promovirala menda v Rusiji.«³⁸

²⁹ Isto, s. 67. Kot bomo še videli, je bila promocija 23. 11. 1914.

³⁰ Isto, s. 69-71.

³¹ Vsaj nekaj časa je na Dunaju živela v IX. okraju na Währingerstr. 13, in sicer »bei Frau Ulke«, kot izhaja iz ohranjene korespondence.

³² Prim. (avto)biografijo v SBL in »Stanovski izkaz«. V osebni zapuščini je tudi nekaj fotografij o laboratorijskem delu in prijateljskem druženju v Lunzu julija 1912.

³³ Prosti prevod iz latinske listine, kjer se citirani del glasi: »dominam clarissimam Angelam Piskernik e Lobnik in Carinthia oriundam postquam et dissertatione cui inscribitur »Die Plasmaverbindungen bei Moosen« et examinibus legitimis laudabilem in botanica doctrinam probavit doctoris philosophiae nomen et honores iura et privilegia contulimus...«

³⁴ *Ilustrirani glasnik* 1914, št. 17, s. 199 s podnapisom: »Ob dvajsetletnici »Danice«. Gdč. Angela Piskernik, članica »Danice«, ki je bila 23. novembra na dunajskem vseučilišču promovirana za doktorja modroslovja, z zastopnikoma društva.« Ta zastopnika nosita tudi lento z napisom »Danica«.

³⁵ Boža Janžekovič, Ženske v naravoslovnih znanostih. 2.9 Angela Piskernik 1886-1967, prva slovenska doktorica znanosti; v: Štefan Predin (ur./ed.), *Zbornik Ženska v farmaciji, medicini in naravoslovju : Proceedings - The woman in pharmacy, medicine and natural sciences...*, s. 156-157.

³⁶ Cirila Toplak, Prve slovenske znanstvenice. Slovenske izobraženke od srednjega veka do prve polovice 20. stoletja; v: *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike* 15-16/2002, s. 197-210; biografija Piskernikove na s. 204.

³⁷ Alojzija Štebi, Slovenska žena v različnih poklicih; v: Minka Govekarjeva (ur.), *Slovenska žena*, Ljubljana 1926, s. 224-232; o Piskernikovi posebej s. 230.

³⁸ Miran Sattler, Dr. Angela Piskernik : Znanica iz sosedne ulice; v: *Ljubljanski dnevnik* 1966, 4. 9., št. 239. Eleonora Jenko je študirala v Petrogradu; prim. Franjo Smerdu (ur.), Poslanstvo slovenskega zdravnika. Zbornik razprav in člankov, Ljubljana : Slovenska matica, 1965, s. 58.

DRUŠTVENO DELOVANJE IN OSEBNI STIKI

Mlada Ángela se je zgodaj oblikovala in odlikovala tudi kot narodna delavka. Njen rojak dr. Julij Felaher je deloma po lastnih spominih o tem zapisal: »Že kot srednješolka in potem kot visokošolka je delovala na Koroškem v slovenskih izobraževalnih društvih in dijaških organizacijah. Zato po opravljenih visokošolskih študijah 1914 ni bila sprejeta v državno službo ...«³⁹

Vsaj leta 1912 je bila članica katoliške Slovenske dijaške zveze, v kateri so si dijaki in študentje medsebojno pomagali pri počitniških potovanjih s tem, da so objavili svoje domače naslove in nudili gostoljubje sočlanom.⁴⁰ Že leto prej se je udeležila desetdnevnega študijskega popotovanja v Budimpešto in na Kvarner ter o tem objavila podroben potopis.⁴¹

Ángela se je na Dunaju družila predvsem s slovenskimi (in drugimi slovanskimi) katoliškimi študenti in bila prepričana »daničarka«, o čemer obstoji več dokumentarnih drobcev. Natančnejših podatkov o njeni praktični dejavnosti (predvsem predavateljski, pevski ali igralski, kar je bilo za študente posebej o počitnicah običajno) na Koroškem – še – nimam. Pač pa vemo, da je 1912/13 v »Dekliški zvezi« predavala vsaj petkrat, in sicer na teme: Naši cilji, Žena in njeni poklici, Moč volje, Božični prazniki, Žužkojede rastline.⁴² Dejavna je bila tudi v Slovenskem katoliškem izobraževalnem društvu »Straža« na Dunaju, ki seveda ni vključevalo le študentov.⁴³

Dr. Ángela Piskernik v družbi »daničarjev« ob promociji 23. novembra 1914 na Dunaju

Ko je Ángelin študentski prijatelj Ivan Mazovec (natančno dve leti mlajši slavist in klasični filolog, u. 14. 6. 1930) od konca leta 1912 nekaj mesecev prebival v različnih krajih Bosne in Hercegovine, ji je pisal dolga pisma⁴⁴ o tamkajšnjih razmerah, posebej tudi o položaju žensk. Med mladimi Hrvatcami je »izsledil že tri totalne ateistke«, »med Turkinje prihaja emancipacija«, »grozno slab vtis« pa je nanj pogosto napravil pogled »na temnorjav dekličji vrat, ki ga ni obžgalo solnce, ampak zatemnil prepir z vodo ...«. Stalna tema dopisovanja je bilo tudi delo v »Straži« in Ivan je »velecejenjeni gospodični« iz Konjica 9. 3. 1912 poslal utemeljen seznam predlogov za njena predavanja v izobraževalnem društvu. Predavanje »a) Žena in dom« naj bi poudarilo pomen domače vzgoje za narod in kulturo ter zdravje. »Tako je ona ženska, ki ne kriči brezumno po emancipaciji, ampak dela, kot

³⁹ /Julij Felaher/ -er, Ob 70-letnici Dr. A. Piskernik; v: *Slovenski poročevalec* 5. 12. 1956, št. 286, s. 5.

⁴⁰ Potovalna lista »Slov. dijaške zveze« za leto 1912, Ljubljana 1912, na strani 44 navaja tudi »phil.« Angelo Piskernik, »Lobnik – Žel. Kapla.« Izpiske iz knjižice sem si delal v začetku sedemdesetih let – seveda 20. stoletja! – ob pripravljanju svoje diplomske naloge. V njej je tudi nekaj več o Slovenski dijaški zvezi: Janez Stergar, *Oris zgodovine Počitniške zveze Slovenije*, Ljubljana 1978, s. 42. Objavlja tudi: *Zbornik Počitniške zveze Slovenije*, Ljubljana 1978, s. 42.

⁴¹ Ángela Piskernik, Vtisi s III. Vseučiliškega popotovanja; v: *Zora*, 18/1911-12, št. 7, s. 125-131 in št. 8-9, s. 151-153.

⁴² Seznam naslovov predavanj je ohranjen na hrbtni strani besedila o žužkojedih rastlinah. Ta rokopis je skupaj z rokopisom črtice A. Piskernik »Na božji poti« oziroma »Fiat voluntas tua« shranjen pod št. R 11/XXXXIII-27 v fondu dr. Franceta Steleta v biblioteki SAZU v Ljubljani. Fond je uredila prof. Ana Koblar-Horetzky, ki me je nanj tudi opozorila. Zahvalo ji dolgujem še za več drugih spominskih in literarno-zgodovinskih pojasnil k vsebini pričujoče razprave.

⁴³ Prof. Ana Koblar-Horetzky mi je iz domače zbirke ljubeznivo omogočila kopiranje razglednice 44 mladih deklet in fantov s podnapisom »Pevski zbor Slov. kat. izobr. društva »Straže« na Dunaju ob 10-letnici 1914«. Nisva mogla z zanesljivostjo določiti, ali je na razglednici tudi Piskernikova. Prav tako iz zapuščine dr. Franceta Koblarja je fotografija manjše skupine dunajskih študentov leta 1914: prvi v vrsti stoji Albin Stelè, ob njem kot edina ženska Ángela Piskernik, medtem ko jih France Koblar navihano opazuje od strani. Doma hranijo tudi njegov trak oz. lento z napisom »Danica«. Enako sliko svojega ujca Albina z Ángelo in drugimi študenti hrani dr. Katarina Bogataj-Gradišnik.

⁴⁴ Osem Mazovčevih pisem in prazna ovojnica pisma A. Piskernikove (že na njegov ljubljanski naslov) je pod št. R 11/XXX-9 v fondu F. Steleta v biblioteki SAZU.

mora vsak pod božjim solncem, na odkazanem ji mestu za svoje drage. Taka žena na najuspešnejši način rešuje protialkoholno vprašanje in vprašanje draginje ... je največja rodoljubkinja in tudi najuplivnejša, kajti ona vzgaja mlado generacijo... I.t.d. ... To se težko piše!»

Za temo »b) Emancipacija« je Ángelo opozoril na članke dr. Antona Mahničā v njegovem Rimskem katoliku ter na knjigo dr. Aleša Ušeničnika *Socializem*. Zaradi podobnosti Mazovčevega predloga za tretje predavanje »c) Ženska v zgodovini« z naslovom našega zborovanja naj v celoti povzamem vrstice njegove utemeljitve: »*Semiramis, Dido (Enejas), Agripina, sv. Helena (bizantinska), carica Katarina, cesarica Marija Terezija, še druge primere! Na tem dokazati **neresničnost**, da je ženska po svojih zmožnostih manj vredna... Vzrok leži le v tem, da je ženska poklicana delati na bolj skritem polju domače hiše, a je to delo tem važnejše, ker vzgaja **družino**, ki je podlaga **naroda in države** in **družabnega reda**. (b. & c. se lahko dobro združi!!).*« Ne vem, kako se je odzvala Ángela. A predlagane teme in argumenti so zimzeleni.

Redno pripisani pozdravi za Franceta Steleta v omenjenih Mazovčevih pismih Ángeli⁴⁵ in več druge doslej evidentirane korespondence⁴⁶ potrjuje ustno tradicijo, da sta bila Ángela in France Stelè (21. 2. 1886 - 10. 8. 1972, znameniti umetnostni zgodovinar in konservator) do prve vojne »par«. A kar tu povejmo, da je »velika vojna« pokvarila *happy end* tudi tej dobro zastavljeni *love story*.

PRVA SVETOVNA VOJNA

Kje vse je novopečena »akademičarka« poskušala najti ustrezno zaposlitev, ne vem. V več biografijah se ponavlja ugotovitev, da so ji zaradi narodnostne pripadnosti njene vloge na Koroškem odklanjali. Tako je zapisala že Piskernikova v »Stanovski izkaz«. Za svoj življenjepis v SBL pa je po opisu svojega šolanja in specializacije dodala: »*Ker je avstrijske oblasti zaradi narodnostnega udejstvovanja 1914 niso sprejele v državno službo, je prebila 1915/16 kot domača učiteljica v družini odvetnika dr. Brejca /na gradu Grüsserhof – v objavi izpuščeno, op. J.S./ v Hirtu na Koroškem...*« V aprilu 1916 tja naslovljeno razglednico so preusmerili na domačo pošto mlade doktorice v Železno Kaplo. Ali je to že pomenilo tudi dokončno slovo od Brejčevih, (še) ne vemo.⁴⁷

Čas na gradiču Griesserhof je Ángela izkoristila za priprave na prvi »državni izpit«, ki ga je na Dunaju opravljala 28. 1. 1916; nekaj več o tem pozneje – ob zaključevanju profesorskih izpitov v marcu 1920.

⁴⁵ 4. 2. 1912 se je Mazovec o tem razpisal: »Pa mi ja niste kaj zamerili mojega gesla: »Bella gerunt alii, tu felix Angela nube«... Francelj je kot iskri hercegovski konj, ki se ne boji zaprek, ovir, ne slabega pota, ampak pogumno vihra svojo pot. ... Ej, na njegovi strani boste tudi Vi morali dobiti nekaj tot ruske kozakinje, ki so spremljale svoje može na bojnih pohodih...« 20. 3. 1912 pa Mazovec naroča: »Pišite mi, kako se kaj Vaš Francelj – ali po hrvatsko Franjo – komendera, če ga imate kaj zelo radi, če je že doktor, i.t.d. ...«

⁴⁶ Npr. Ángelina razglednica Francetu iz aprila 1912 (?; pripisana datacija 1908 je verjetno prezgodnja, ker A. P. tedaj še ni bila na Dunaju, Stelè pa ne »cand. phil.«), Čermeljeva razglednica Piskernikovi iz leta 1913 ter pozdravi Ángele in Franceta iz Bologne Mariji Piskernik 13. 4. 1914 (deloma v fondu F. Steleta v biblioteki SAZU in deloma v zapuščini Piskernikove).

⁴⁷ Standardni *Dehio Handbuch : Kärnten*, Wien 1976, na s. 396 gradič oziroma v obliki gradu zidano zgradbo iz druge polovice 19. stoletja imenuje Griesserhof. Na podlagi ovaduških poročil v Brejčevem dosjeju v Koroškem deželnem arhivu (KLA, LRP, škatla 354, št. 2707/1917 in 7421/1917) tamkajšnje življenje med prvo vojno opisuje Andrej Rahten, *Pozabljeni slovenski premier : Politična biografija dr. Janka Brejca (1869-1934)*, Celovec 2002 (Studia Carinthiaca ; XX), na s. 175 takole: »Brejc je na graščini *Griesserhof* živel skupaj z ženo in otroki ter maloštevilno služinčadjo. S sovražno nastrojenim prebivalstvom v sosedstvu ni komuniciral, prav tako ni sprejemal obiskov. Vsakih štirinajst dni se je oglasil v odvetniški pisarni v Celovcu, ob nedeljah pa je po maši v micheldorfski cerkvi obiskal tamkajšnjega župnika.« Dr. Andrej Rahten mi je 14. 7. 2004 kolegialno sporočil, da mu druge podrobnosti o povezavah dr. Piskernikove in dr. Brejca žal niso znane. Breda Resman se spominja le »tetkine« pripovedi o tem, kako so se na gradiču nekoč ustrašili kače, ki je prilezla izpod kanapéja. Ga. Resman hrani tudi omenjeno razglednico z barvno reprodukcijo slike Hansa Olafa Heyerdahla z zasanjanim mladim neapeljskim ribičem; »Gospodični Dr. Angeli Piskernikovi« jo je 20. 4. 1916 z Belvedera 32 v Trstu poslal /dr. Lavo/ Čermelj: »Vesele velikonočne praznike! Če se je moje zadnje pismo izgubilo, čestitam še enkrat! Drugače gre vse svojo nenaravno, zaspano pot. Sestavljam fizikalno razpravo za »Lj. Zvon«. Srčne pozdrave!«

Po zgledu številnih drugih koroških slovenskih izobražencev se je Ángela ozrla čez deželno mejo in 16. 5. 1916 zaprosila za službo v ljubljanskem muzeju. Deželni odbor kranjski jo je na svoji seji 29. 8. (morda ali skoraj verjetno tudi po kakšnem priporočilu njenega vplivnega prejšnjega delodajalca dr. Brejca) imenoval »za začasno praktikantkinjo v kranjskem deželnem muzeju Rudolfinum z adjutom letnih 1600 K /:entisočšeststo kron:/.« Dr. Piskernikova je prakso nastopila 2. (ali morda 16.?) septembra 1916. Nato jo je 3. 5. 1917 deželni odbor »imenoval za asistentko deželnega muzeja v Ljubljani s pravno veljavnostjo od 1. aprila 1917 dalje.« Sporočilo o tem nadaljuje: »S podeljeno Vam službo so združeni prejemki VII. plačilnega razreda t. j. letna plača 2200 K (dvatisočdvesto kron) in aktivitetna doklada v letnem znesku 672 K (šeststodvainsedemdeset kron).« Na hrbet tega uradnega sporočila je deželni tajnik dr. Ferdinand Tomažič 12. 9. 1917 lastnoročno pripisal: »Potrjujem, da je storila muzejska asistentka dr. Angela Piskernik danes službeno prisego v roko g. deželnega glavarja.« To je bil tedaj dr. Ivan Šusteršič.

»Napredovanje v državnem službenem razmerju, podvrženem službeni pragmatiki« lahko po ohranjenih dokumentih kar natančno rekonstruiramo. Bodočim raziskavam pa prepuščam iskanje odgovorov na vprašanje, kako so tekli prvi Angelini meseci in leta po preselitvi v Ljubljano. Ne da bi imel čas in možnost podrobnega preverjanja, postavljam tezo, da se je deklaracijsko gibanje za združitev Slovencev v jugoslovansko enoto v letih 1917/1918 moralo dotakniti tudi nje.

Ángelin fant France/Franjo Stelè je bil kmalu ob izbruhu »velike vojne« vpoklican kot rezervni častnik in na ruski fronti v Galiciji že 15. 9. 1914 ujet. Prav ganljivo je po ohranjenih cenzuriranih ali proti koncu celo neodposlanih dopisnicah dekletu spremljati njegovo ujetniško odisejado. 13. 9. 1916 je iz sibirskega Tjumna »srcu najljubšo« Ángelo »njen zvesti Franjo« spraševal, če je že v Ljubljani. 27. 1. 1917 iz sibirske Tare sporoča, da se uči turščine in španščine, poskuša s kirgiščino in tatarščino, zlasti pa študira po knjigah, ki so prišle iz Leipziga. Od začetka vojne da si pušča brado. To je lahko videti na dopisnici, poslani 19. 11. 1917 iz Tare. Na sliki sta »v zvesti ljubezni večno tvoj Franjo« in »najbolj vdani Molè« (Vojeslav Molè, pozneje prav tako znamenit umetnostni zgodovinar, 14. 12. 1886 - 5. 12. 1973).⁴⁸ Dopisnic iz Omska 20., 25. in 30. 7. ter 5. 8. 1918 zaradi državljanske vojne očitno ni bilo mogoče oddati; v njih se mdr. spominja junega slovesa 2. 8. 1914 in dvomi v skorajšnji povratek. In res se France ni vrnil niti po koncu vojne – vračal se je prek Sibirije, Japonske in Amerike ter prišel v Slovenijo 23. 8. 1919.⁴⁹ Vmes pa ga dve leti ni dosegla nobena pošta.

Niti ta ne, da se je Ángela med tem časom zblížala z njegovim bratrancem Albinom Stelètom in se menda tudi »formalno« zaročila z njim.⁵⁰ Družinska in prijateljska ustna tradicija pravi, da je France nezvesti Ángeli v jezi razlomil dežnik »na puklu«. Pozneje se je poročil z zgodovinarico dr. Melitto Pivec (1894-1973), ki je bila pred vojno njuna medsebojna »Liebesbriefs-postillionka«. Tudi Albin se je poročil z drugo. Še tedaj, ko je bil vdovec, pa je poleg svečke na ženin grob šel vedno prižgat svečko tudi »svoji Angelci«. Spet ta je na svoja stara leta na pol za šalo pojasnjevala, da se z resnim fantom (Albinom?) ni hotela zvezati za vse življenje, ker je stalno hrkal ... Sicer pa je Ángela resnico o svojih mladostnih srčnih težavah znala ohraniti zase in jo je zapečateni odnesla s seboj.

PLEBISCITNO OBDOBJE

V SBL in večini poznejših biografij ni omenjen velik delež dr. Piskernikove v slovenski predplebiscitni propagandi na Koroškem. V kratki biografiji, ki si jo je za zbornik ob ženski razstavi 1926 verjetno napisala dr. Piskernikova sama, pa točno piše: »V času plebiscita je priredila na Koroškem veliko število agitačnih predavanj.«⁵¹ Ze omenjeni časopisni članek dr. Felaherja poroča še (pre?)več:

⁴⁸ Vse prejete dopisnice so bile zaradi ruske in avstrijske cenzure napisane v nemščini in so v osebni zapuščini A. Piskernikove. Skupno ujetništvo na nekaj mestih omenja tudi Vojeslav Molè, *Iz knjige spominov*, Ljubljana 1970.

⁴⁹ Dopisnice v Stelètovem fondu v biblioteki SAZU pod R 11/XXIX-19 so napisane v slovenščini. Za popis ujetništva in povratka glej tudi: Fr./ancè/ Stelè, *Iz sibirskih spominov ob rojstvu Jugoslavije*; v: *Ilustrirani Slovenec* 2/1926, 24. 10., št. 43, s. 364 (priloga *Slovenec* št. 244).

⁵⁰ Sporočilo prof. Ane Koblar-Horetzky 11. 8. 2004.

⁵¹ Alojzija Štebi, *Slovenska žena v različnih poklicih*; v: Minka Govekarjeva (ur.), *Slovenska žena*, Ljubljana 1926, s. 230.

»Sodelovala je pri koroškem plebiscitu in bila predsednica Zveze ženskih društev na Koroškem ter članica Narodnega sveta v Velikovcu v l. 1919-20.«⁵² Kot predsednica zveze je namreč znana »gospa Puppisova«, ki pa ji je »vneto pomagala« tudi »drica. Piskernikova ...«⁵³ Ker v pričujočem zborniku piše in na našem zborovanju govori o vlogi žensk v tedanjem koroškem dogajanju dr. Tina Bahovec, lahko opustim pregledovanje brezbrežnega gradiva in literature o plebiscitu 10. 10. 1920. Ista celovška zgodovinarica je že prej osvetlila tudi dr. Piskernikovo kot govornico na predplebiscitnih shodih na obeh straneh Karavank.⁵⁴

Opozorim naj le na dva detajla, ki pričata o izredni vrednosti Piskernikove za slovensko stran in njeno stvar. V zapisniku 83. seje Deželne vlade za Slovenijo v Ljubljani 4. 4. 1919 tako mdr. piše: »Predlog komisije za začasno vodstvo in likvidacijo deželne uprave, da se asistentki deželnega muzeja dr. Angeli Piskernikovi priznajo enaki prejemki, kakor jih uživajo srednješolski profesorji, se odobri.«⁵⁵ V zapisniku 122. seje Deželne vlade za Slovenijo 22. 9. 1919 je še en pomemben sklep za našo temo: »Franu Krašna, kaplanu v Dobrli vasi, se povrnejo izdatki za potovanje v koroških narodnih zadevah v znesku 700 K iz 'Koroškega fonda'. Obenem se sklene, da se za propagandno narodno delovanje na Koroškem priznajo iz istega fonda dnevnice generalu Majstru po 50 K, kapeitanu Dolarju in dr. Angeli Piskernik pa po 30 K. (Preds. 11440).«⁵⁶ Vsekakor zanimivo za poznavanje ozadja slovenske organizacije plebiscitne propagande in dokaz velikega pomena naše junakinje v tej organizaciji. Menda sta se 33 let stara oziroma mlada izobraženka ter ducat let starejši general in pesnik tudi sicer dobro razumela.⁵⁷

Sama Piskernikova je na svoje delovanje v letu 1919 pravzaprav zgolj namignila, ko je v SBL zapisala: »Socialna, ženska in narodnostna vprašanja je reševala v lj./ubljanski/ S/loven/ki 1919, Miru 1919, S/loven/ku/ 1927, št. 267.« Nataša Budna Kodrič »žensko« vsebino njenega družbenega delovanja povzema nekaj podrobneje, ko pravi: »O odpravi dvojne morale je leta 1919 v Slovenki pisala Angela Piskernik in izpostavila problem na treh nivojih: v družbi nasploh, v družini in pri plačanem delu. /.../ Položaj v družini bi moral po mnenju Piskernikove rešiti ženska sama. /.../«⁵⁸

Ob vsej družbeni angažiranosti je mlada doktorica 8. in 11. 3. 1920 na Dunaju pred znanstveno izpitno komisijo za poučevanje na srednjih šolah uspešno opravila še zadnji del »državnih« profsorskih izpitov (prvi del je – kot rečeno – opravljala že 28. 1. 1916). Domače in klavzurne naloge ter ustni izpiti so obsegali snov iz botanike, zoologije, mineralogije, matematike, fizike, nemščine in slovenščine. Piskernikova si je tako pridobila spričevalo o usposobljenosti za srednješolsko poučevanje naravoslovja kot glavnega predmeta ter matematike in fizike kot stranskih predmetov, vse ob uporabi nemškega in slovenskega učnega jezika.

Član dunajske izpitne komisije je bil tudi prof. dr. Hans Molisch, pri katerem je med polletnim dopustom 1920/21 nadaljevala študij rastlinske anatomije in fiziologije. Poleti 1921 se je ponovno udeležila počitniškega tečaja biološke postaje v dolnjeavstrijskem Lunzu.⁵⁹ Tako je na podlagi eks-

⁵² /Julij Feljaha/-er, Ob 70-letnici Dr. A. Piskernik; v: *Slovenski poročevalec* 5. 12. 1956, št. 286, s. 5.

⁵³ Alojzija Štebi, Aktivnost slovenske žene; v: Minka Govekarjeva (ur.), *Slovenska žena*, Ljubljana 1926, s. 173.

⁵⁴ Tina Bahovec, Zur Rolle der slovenischen Frauen in der Ära der Nationalisierung; v: Tina Bahovec (Hg./izd.), *Eliten und Nationwerdung / Elite in narodovanje : Die Rolle der Eliten bei der Nationalisierung der Kärntner Slovenen = Vloga elit pri narodovanju koroških Slovencev*, Klagenfurt/Celovec – Ljubljana/Laibach – Wien/Dunaj 2003, s. 345-385 (Unbegrenzte Geschichte – Zgodovina brez meja ; 10). Prim. zlasti s. 369-372.

⁵⁵ Peter Ribnikar (ur.), *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921. 2. del: od 28. feb. 1919 do 5. nov. 1919 (št. 67-133)*, Ljubljana 1999, s. 115; v op. 14 na s. 121 je biografija Piskernikove. Iz »Stanovskega izkaza« v NMS vemo, da je za dvig plače sama prosila 15. 3. 1919, omenjena komisija pa je sklepala že 21. 3. 1919. Pač nova država in nova delavoljna administracija ter znak posebne naklonjenosti prosilki.

⁵⁶ Peter Ribnikar (ur.), *Sejni zapisniki Narodne vlade Slovencev, Hrvatov in Srbov v Ljubljani in Deželnih vlad za Slovenijo 1918-1921. 2. del: od 28. feb. 1919 do 5. nov. 1919 (št. 67-133)*, Ljubljana 1999, s. 362.

⁵⁷ Maistrov biograf dr. Bruno Hartman mi je na podrobno povpraševanje v pogovoru 6. 8. 2004 pojasnil, da se sam zavestno ni podrobneje ukvarjal z generalovim odnosom do žensk. Na splošno velja, da »je imel rad ženski spol in jim je rad 'hofiral'«. Tako tudi sam drugim prepušča iskanje odgovora na vprašanje, ali in kako sta se general ter muzejska asistentka s čolnom prevažala po Vrbskem jezeru.

⁵⁸ Nataša Budna Kodrič, Feministične zahteve; v: Nataša Budna Kodrič – Aleksandra Serše (ur.), *Splošno žensko društvo : 1901-1945 : od dobrih deklet do feministk*, Ljubljana 2003, s. 35-44, cit. na s. 41, 42.

⁵⁹ Prim. (avto)biografijo v SBL in spričevalo o državnem profsorskem izpitu v zapuščini.

perimentalnega dela napisala in objavila zelo aplikativno usmerjeno razpravo *Vpliv fluorescentnih barvil na kaljenje semen*⁶⁰ in zanjo sama posnela fotografije (ob njih namreč piše: »Autor fecit.« / sic!). Tako kvalificirana je lahko postala tudi redna članica »Nemškega botaničnega društva« v Berlinu.⁶¹

V začetku dvajsetih let je svoje jezikovno znanje v »Stanovskem izkazu« opisala takole: »Govori slovensko, srbo-hrvaško, nemško, francosko, angleško, razume italijansko.« Vsaj nekaj znanja latinščine si je med študijem verjetno tudi morala nabrati (kar danes ni samoumevno).

Od leta 1920 je Piskernikova objavljala poljudnoznanstvene črtice in strokovna poročila v reviji *Čas*, od 1922 v dnevniku *Slovenec* in od 1924 v reviji Mohorjeve družbe *Mladika*. Slednjo je urejal pisatelj Fran Saleški Finžgar, tedaj trnovski župnik v Ljubljani. Pri njem je v obdobju 1922-1926 živel njegov prijatelj, duhovniški stanovski kolega in obetavni umetnostni zgodovinar Izidor Cankar. Okoli njiju se je zbiral in v Trnovem shajal širok krog najvidnejših katoliških izobražencev. Med njimi tudi naša botaničarka. V pismu Izidorju Cankarju na Dunaj je 23. 9. 1924 Finžgar poročal: »Drica. A. je bila tu. Solze, takoj po njih izlet z uradniki Pe-Ko [?] na Košuto. Je ne razumem več.«⁶²

Iz Finžgarjevega pisma »dragemu Izu« Cankarju 5. 7. 1926 je znan še drug zanimiv detajl. Tedaj je namreč tako katoliško kot liberalno Slovenijo pretresala Izidorjeva odločitev, da izstopi iz rimo-katoliške cerkve ter se poroči. In Finžgar poroča o skrušenosti vplivnega prelata Andreja Kalana, katerega prva misel ob najavi Cankarjeve poroke je bila: »Koga bo vzela?« »Angelo?«⁶³ Zares je 17. 7. 1926 Izidor »vzel« Ano Ničo Hribar, kot poročna priča pa mu je stal ob strani literarni zgodovinar prof. dr. France Kidrič.⁶⁴ Ob tem lahko dodamo, da je Ángela prijateljjevala tudi s Kidričem in njegovo družino, kar spet lahko dokumentiramo s kakšnim drobcem iz ohranjene korespondence.⁶⁵ Kako je bilo prav to prijateljstvo zanjo usodno med drugo svetovno vojno in po njej, bomo še videli.

DRUŠTVENA DEJAVNOST

Sposobno, delavoljno in komunikativno muzealko so v »civilni družbi« mlade »narodne« države obremenili z vrsto funkcionskih dolžnosti. Ob 5. slovenskem katoliškem shodu v Ljubljani 25. - 28. 8. 1923 je dr. Piskernikova ob prisotnosti škofa Jegliča in drugih eminentov vodila poseben ženski kongres, saj je tedaj bila **predsednica Slovenske krščanske ženske zveze**, »največje in najsta-

Maksim Gaspari je dve prijateljici - dr. Melit(-t)jo Pivec-Stelè in dr. Ángelo Piskernik - upodobil v Ilustriranem Slovincu 10. oktobra 1926, ob šesti obletnici koroškega plebiscita

⁶⁰ Angela Piskernik, Über die Einwirkung fluoreszierender Farbstoffe auf die Keimung der Samen. *Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, Mathem.-naturw. Klasse, Abteilung 1*, 130. Band, 6. und 7. Heft, Wien 1921, s. 179-204 (z 1 pril.). Objava je bila odobrena na seji akademijskega razreda 14. 7. 1921.

⁶¹ Glede (nekoliko ekskluzivnih) pogojev za članstvo v društvu je v »Stanovskem izkazu« Piskernikove nekdo iz ljubljanskega muzeja pripisal: »Ni tako! Odgovor društva se glasi čisto drugače.«

⁶² Fran Saleški Finžgar, *Zbrano delo. Knj. 14, Pisma 1*. Ljubljana : DZS, 1996, s. 269. V uredniških pojasnilih na s. 437 Jože Šifrer za »doktorico A.« pravi le: »Neznana skupna znanka obeh korespondentov.« Čeprav so po naključju skoraj vse tedanje slovenske doktorice imele imena na »A«, z veliko verjetnostjo sklepam, da gre za Piskernikovo. Uredniški vprašaj za Pe-Ko je nepotreben: Košuta je nad Tržičem, v njem pa tovarna čevljev »Peko«, ki se imenuje po ustanovitelju Petru Kozini.

⁶³ Fran Saleški Finžgar, *Zbrano delo. Knj. 14, Pisma 1*. Ljubljana : DZS, 1996, s. 274.

⁶⁴ Prav tam na s. 442 v uredniških pojasnilih Jožeta Šifrerja.

⁶⁵ V zapuščini dr. Piskernikove, ki jo hrani Breda Resman, je tudi razglednica zdravilišča Rogaška Slatina. Na naslov »Gospa dr. prof. Angela Piskernik, Eisenkappel, Avstrija« jo je 21. 8. 1929 poslal France Kidrič: »Deževni dnevi opozarjajo, da se počitnice bližajo h koncu. Iskreno pozdravljajo: Kidrič, Boris, Jelica.« In nič voščil za bližnji 43. rojstni dan...

rejše obstoječe slovenske ženske organizacije, ... ki se peča z žensko stanovsko vzgojo in izobrazbo ter s karitativnim delom.«⁶⁶ Dr. Anka Vidovič-Miklavčič je lani objavila pregledno in dokumentirano razpravo o SKŽZ.⁶⁷ Navaja, da se je ta 1922 organizacijsko osamosvojila od Slovenske krščansko-socialne zveze (oz. od konca 1923 Prosvetne zveze). Navaja tudi, da je »dr. Piskernikova na lastno željo odložila predsedniško funkcijo« in jo prepustila Cilki Krekovi. Ob izidu Erjavčevega zgodovinskega pregleda leta 1928 je bila predsednica SKŽZ že Poldka (Leopoldina) Dolenc, v pregledu pa Piskernikova sploh ni omenjena.⁶⁸

Že kmalu po katoliškem shodu je dr. Piskernikova v dnevniku *Slovenec* (29. 9. 1923) »napadla« v Sloveniji nastajajočo »Feministično alianso Kraljevine SHS«, povezano z »naprednim« »Splošnim ženskim društvom«. Odgovor Piskernikovi je napisala Alojzija Štebi.⁶⁹ Razpleta sam nisem podrobneje raziskoval, nekatere poznejše skupne dejavnosti pa kažejo, da polarizacija in zamera nista bili popolni. Zaradi drugačnih načelnih pogledov npr. leta 1930 članice SŽD »niso podprle predloga prof. Piskernikove, naj bi profesorice nameščali predvsem na ženske gimnazije, šele ko bi bila tam mesta zasedena, pa tudi na moške.«⁷⁰ Srednješolska profesorica, avtorica takega »kompromisarskega« in premalo »samozavestnega« predloga, je šele čez par let sama začasno vodila žensko realno gimnazijo.

Kratko opozorilo na »žensko« plat delovanja A. Piskernik naj zaokrožim še z njenim odgovorom na novinarjevo vprašanje, kaj da je »ženska samozavest«. Pod večer svojega življenja je osemdesetletnica odgovorila: »To je zavest žene, da lahko tako kakor mož, ki nekaj predstavlja, tudi sama nekaj velja, da opravi nalogo matere in da razvije sposobnosti, ki jih čuti na posameznih področjih. ... Dokler je otrok majhen, potrebuje celo mater. Menim, da dokler otrok ni star tri leta, naj bi mati ostala doma s plačo, če je zaposlena.«⁷¹

Na stara leta je »tетка« Ángela v rodbinskem krogu zlasti rada obujala spomine na to, kako je bila predtelovadka pri Orlu. Zgodovinarica Anka Vidovič-Miklavčič je konkretna: »Dr. Piskernikova je v letih 1925-1929 delovala v **vodstvu Slovenske orliške zveze**.«⁷²

Dolgotrajnejša od »ženskega aktivizma« ali vzgojno-rekreativne dejavnosti je bila njena velika in vsak dan živa skrb za žalostno usodo koroških Slovencev. Vse osebne stike in najrazličnejše oblike pomoči zamejcem (med katerimi je bila tudi večina članov velike Piskernikove rodbine) bi bilo nemogoče naštet, četudi bi poznali vso nastalo ali vsaj ohranjeno korespondenco. Med poznanim organiziranim delom pa najprej omenimo, da je že okoli let 1923-24 »postala **druga tajnica Jugoslovanske matice**,«⁷³ tedanje osrednje narodnoobrambne organizacije, ki je za nekaj časa uspela preseči strankarsko-politična razhajanja in rivalstva.

V mariborski reviji *Naš dom* je oktobra 1928 izšla pobuda za »prostovoljno koroško molitveno zvezo«, ob vstopu v katero bi člani podpisali naslednjo izjavo: »**Podpisani se zavežem** (ne pod

⁶⁶ Prim. s. 753 pri Fran Erjavec, Naše društveno življenje; v: Josip Mal (ur.), *Slovinci v desetletju 1918-1928 : Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, Ljubljana 1928. Za podrobnosti ženskega kongresa prim.: 5. *Katoliški shod v Ljubljani 1923*, Ljubljana 1924, s. 357-359.

⁶⁷ Anka Vidovič-Miklavčič, Slovenska krščanska ženska zveza; v: Nataša Budna Kodrič – Aleksandra Serše (ur.), *Splošno žensko društvo : 1901-1945 : od dobrih deklet do feministk*, Ljubljana 2003, s. 490-504, za A. Piskernik posebej s. 494-495, kjer so navedeni tudi podrobnejši viri.

⁶⁸ Fran Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem*, V Ljubljani : Prosvetna zveza, 1928. Dolencova je omenjena na s. 333. Piskernikova imensko ni omenjena v lepem preglednem članku: Mateja Jeraj, Slovenska ženska društva med obema vojnama (1918-1941); v: *Arhivi* 23/2000, št. 2, s. 53-61.

⁶⁹ Nataša Budna Kodrič, (Slovensko) Splošno žensko društvo; v: Nataša Budna Kodrič – Aleksandra Serše (ur.), *Splošno žensko društvo : 1901-1945 : od dobrih deklet do feministk*, Ljubljana 2003, s. 74-115, cit. na s. 86.

⁷⁰ Prav tam na s. 98.

⁷¹ Miran Sattler, Dr. Angela Piskernik : Znanka iz sosedne ulice; v: *Ljubljanski dnevnik* 1966, 4. 9., št. 239.

⁷² Anka Vidovič-Miklavčič, Slovenska krščanska ženska zveza..., cit. na s. 495.

⁷³ Anka Vidovič-Miklavčič, Slovenska krščanska ženska zveza...; cit. na s. 497. Krajši pregled: J/anko/ Pretnar, /Slovenke in/ Jugoslovanska matica; v: Minka Govekarjeva (ur.), *Slovenska žena*, Ljubljana 1926, s. 200-201. Prim. tudi geslo: J./anez/ Ste./rgar/, Jugoslovanska matica; v: *Enciklopedija Slovenije*, 4, *Hac-Kare*, Ljubljana 1990, s. 338.

grehom), **da hočem vsak dan moliti za božje varstvo našega tužnega Korotana**, in sicer – če je le mogoče – **vsaj 5 očenašev in češčenamarij (ali kake druge molitve podobne dolgosti).**« V obrazložitvi pobude so mdr. zapisali, da Urban Jarnik, ki je ugotovil, da se »premakne narodna meja na Koroškem vsakih sto let za eno uro hoda proti jugu,« še ni poznal novejšega zagrizenega ponemčevanja »po šoli in zaradi preseljevanja našega ljudstva v mesta. In Jarnik tudi še ni poznal ponemčevanja, ki se vrši zadnja leta žal tudi po cerkvi.« Ob pobudi za molitveno zvezo sta bili objavljeni fotografiji »nekdanjega voditelja koroških Slovencev« Franca Grafenauerja ter fotografija s podpisom: »**Dr. Angela Piskernik**, prof. v Ljubljani, prva slovenska doktorica, rodom z Bele pri Železni Kapli.«⁷⁴

Ne vem (še), ali se je dr. Piskernikova istega meseca, kot je bila objavljena zgoraj opisana pobuda, udeležila »prvega zbora slovenskih koroških emigrantov« 16. 10. 1928 v mali dvorani Celjskega doma. Vemo pa, da je postala **podpredsednica** tedaj osnovanega **Kluba koroških Slovencev** s sedežem v Ljubljani in z več podružnicami.⁷⁵ Tudi v tej funkciji je pred vojno in po njej veliko pisala in predavala o Koroški in koroških Slovencih. Tokrat nisem utegnil pregledati vsega klubskega arhivskega gradiva o Piskernikovi, vsekakor pa je to v znatni meri ohranjeno in deloma urejeno.⁷⁶ Iz osebne zapuščine dr. Piskernikove je v zvezi s KKS-LJ shranjena razglednica Ljubljane-Siške s kamniškimi planinami; na razglednico z znamko z ljubkim kraljevičem Petrom, poslano materi Katarini v Lobnik, je Angela napisala: »Ljubljana, 12. maja 1937. Draga mama! Danes so na obisku pri nas v Ljubljani slovenska dekleta iz Šmihela pri Pliberku. Srčno vsi pozdravljamo! Tako vidimo Kamniške planine in Obir od nas, od Ljubljane.« Pozdravom se je pridružilo še 23 oseb, prvi je podpis klubskega predsednika: »Dr Fellaher«.

V novejši literaturi o vlogi žensk v slovenski zgodovini, posebej tudi pri narodnoobrambnem delu, ne gre spregledati opozorila Metke Vrbnjak, da je (okrog 1937/38?) Jugoslovanska ženska zveza predlagala spomenico za »fronto za izgradnjo narodne slovenske samobitnosti in državne jugoslovanske samostojnosti. Začutila je, kaj grozi nenemškimi narodom v bodoče. Podpisano Spomenico bi naj dr. Angela Piskernik izročila ministru Korošču. Spomenica je bila sprejeta s pridržki in izpopolnitvami, saj je pred tem na vpogled še niso dobila ostala društva v zvezi.«⁷⁷ Glede na svoj rod, življenjske izkušnje in tudi grozote, ki so jo dejansko čakale pod nacisti, je bila Piskernikova prava simbolna figura za vlogo, ki so ji jo namenile ženske.

Ne da bi doslej imel konkretne argumente za to, sklepam, da je bila profesorica Piskernikova tudi članica kakšnega stanovskega društva. Glede na prevladujočo politično usmerjenost Društva učiteljic (1897-1931) in zadruga Dom učiteljic (1931-1948) pa je malo verjetno, da bi bila dr. Piskernikova njuna članica ali celo aktivna sodelavka.⁷⁸

Vsekakor je bila v obdobju med obema vojnama znano ime javnega življenja. Ko je Ivan Grafenauer objavil 43 imen »koroških pisateljev novejšee dobe« (v pol stoletja od leta smrti Andreja Einspielerja 1888 do izbruha druge svetovne vojne), je mednje uvrstil le eno žensko avtorico, dr. Angelo Piskernik. O njej je v odstavkih o »koroških znanstvenikih novejšee dobe« zapisal, da »je priznana znanstvenica in znanstvena pisateljica na torišču botanike.«⁷⁹ Že prej je bila navedena skupaj s Čermeljem kot avtorica naravoslovnih razprav v zborniku *Slovenci v desetletju 1918-1928*.⁸⁰ Njene-

⁷⁴ *Naš dom*, 20/1928, okt., s. 230.

⁷⁵ J./anez Ste./rgar/, Klub koroških Slovencev; v: *Enciklopedija Slovenije*, 5, Kar-Krei, Ljubljana 1991, s.105-106. Isti, Klub koroških Slovencev v Ljubljani; v: Tina Bahovec (Hg./izd.), *Eliten und Nationwerdung / Elite in narodovanje : Die Rolle der Eliten bei der Nationalisierung der Kärntner Slovenen = Vloga elit pri narodovanju koroških Slovencev*, Klagenfurt/Celovec – Ljubljana/Laibach – Wien/Dunaj 2003 (Unbegrenzte Geschichte – Zgodovina brez meja ; 10), s. 29-83; o Piskernikovi s. 36, 40 in 63. Na skupinski sliki, ki jo hrani Pokrajinski arhiv v Mariboru, Piskernikove ni mogoče z zanesljivostjo prepoznati. Z našo Angelo me še najbolj neposredno povezuje dejstvo, da sem desetletja pozneje tudi sam v istem klubu opravljal isto funkcijo, od lani pa sem predsednik KKS-LJ.

⁷⁶ V Arhivu Republike Slovenije gre za klubski fond pod št. 653 in fond dr. Julija Felaherja pod št. 1384. Prim. tudi strnjeno objavo arhivistične naloge: Mateja Jeraj, Klub koroških Slovencev v Ljubljani in njegovo arhivsko gradivo od njegove ustanovitve do danes (1928-1992); v: *Arhivi* 16/1993, s. 103-109.

⁷⁷ Metka Vrbnjak, Mariborsko žensko društvo; v: Nataša Budna Kodrič – Aleksandra Serše (ur.), *Splošno žensko društvo : 1901-1945 : od dobrih deklet do feministk*, Ljubljana 2003, s. 453-487, cit. na s. 479.

⁷⁸ Prim. strani 145-151 razprave Tatjana Hojan, Vzgoja učiteljic; v: *Zbornik za historijo školstva i prosvjete* (Zagreb) 5/1969-1970; ohranjenega gradiva v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani nisem preverjal.

Dr. Ángela Piskernik leta 1925

ga imena pa nisem našel v obširnejšem *Spominskem zborniku Slovenije*,⁸¹ izdanem desetletje pozneje; tu je bil urednik za kulturno-prosvetni in znanstveni del (nekdaj Ángelin) dr. France Stelè, sodelavka pa tudi njegova žena dr. Melit(t)a Pivec-Stelè.

Dr. France Koblar je 27. 4. 1945 napisal portretno črtico o dr. Stanku Majcnu in jo vključil v svoje spomine, ki so izšli tri desetletja pozneje, skladno z avtorjevo voljo že po njegovi smrti. Za intelektualni krog, v katerem se je gibala Piskernikova v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja, je nadvse pričevalen/zgovoren naslednji odlomek: »Na hrano smo hodili v abstinenčno gostilno v Unionu, kjer je gospodinjala Medvedova Mici s sestro Heleno. Tu smo včasih posedali – in ko so gostje odšli, dobili tudi vina. Videl pa sem, da ima Stankovo omizje neke skrivnosti. Šele ko so me vzeli nekoč s seboj in me napravili za kandidata, sem spoznal klub 'Copato'. Bile so nedolžne in duhovite šale, ki so si jih izmišljali, imeli svoje ceremonije in posebna imena ter si krajšali čas. Vsi so bili samci, nekateri pravi šaljivci, drugi zabave željni filistri, a dobrodušni ljudje, med njimi Stanko s pravo bistrostjo in družabno izbrušenostjo. Udje tega kluba so bili: rajni F. Muri, ravnatelj žitnega zavoda, dr. Lovro Bogataj, dr. Dominik Žvokelj, Janez Pokoren in dr. Angela Piskernikova. Toliko še vem, da je Piskernikova imela ime Roza.

Kmalu nato so se vsi poročili – razen Piskernikove in Murija – pač, Žvokelj nekoliko kasneje.«⁸² Koblarjevi spomini so v zvezi s Piskernikovo posredno zanimivi tudi glede delovanja ljubljanskega radia ter moralnih stisk katoliških izobražencev v okupirani Ljubljani.

Štiri desetletja po sestajanju »copatarjev« pa je dr. Piskernikova v intervjuju pojasnila, »kaj je pomenilo biti emancipirana ženska včasih in zdaj« (1966): »Zdaj takšnih žensk ni. Ženske so veliko dosegle. Včasih pa je bil to hec. Šla sem sama v kavarno, v družbo svojih kolegov z univerze, videle so me ljubljanske dame, ki so bile brez poklica, in so živele na račun svojih mož, in tako je nastalo marsikatero zanimivo obrekovanje.«⁸³ V predvojnih ljubljanskih krogih je bila precej splošno znana tudi »definicija« za dr. Piskernikovo: »seksualno neobdelana veleposest«. »Avtor« te opredelitve naj bi bil menda literarni zgodovinar dr. Ivan Prijatelj, ki je Ángelo poznal še iz dunajskih let.

SREDNJEŠOLSKA PROFESORICA

Kako in zakaj se je – neprostoovoljno – zaključila poklicna pot dr. Piskernikove v muzeju in zgodil prehod v profesorske vrste, mi (v podrobnostih še) ni znano. Ker se ni poročila, je nekako potrjevala stoletje staro Hicingerjevo predstavo, da lahko poučujejo »pobožne in v šolskih rečeh nekaj izurjene ženske, ki so si samski stan izvolile.«⁸⁴ S pripombo, da se je Ángeli samski stan nekako

⁷⁹ Ivan Grafenauer, Slovensko slovstvo na Koroškem : živ člen vseslovenskega slovstva; v: Bogo Grafenauer, Lojze Ude in Maks Veselko (ur.), *Koroški zbornik*, Ljubljana 1946, s. 284-344, cit. mesti na s. 341 in 343. Ponatis v: Ivan Grafenauer, *Literarno-zgodovinski spisi*, Slovenska matica : Ljubljana 1980, s. 441-528; cit. mesti na s. 515 in 518.

⁸⁰ Prim. s. 639 razprave: Fr./anc Ksaver/ Lukman, Slovenska znanstvena literatura; v: Josip Mal (ur.), *Slovenci v desetletju 1918-1928 : Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine*, Ljubljana 1928. Odstavek o (manj razviti) prirodoslovni literaturi pravi: »A. Piskernik je objavila par razprav v Času, sicer so prirodoslovni spisi zbrani v Prirodoslovnem delu Glasnika Muz. društva za Slovenijo. L. Čermelj je napisal dve knjigi...«

⁸¹ *Spominski zbornik Slovenije : Ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije*, Ljubljana 1939.

⁸² Francè Koblar, *Moj obračun*, Ljubljana 1976, s. 208-209. Prim. tudi s. 231 spremne besede dr. Jože Mahničiča.

⁸³ Miran Sattler, Dr. Angela Piskernik : Znanka iz sosedne ulice; v: *Ljubljanski dnevnik* 1966, 4. 9., št. 239.

⁸⁴ Peter Hicinger, Potrebnost posebnih dekliških šol; v: *Zgodnja Danica* 1856, s. 207. Cit. po Tatjana Hojan, Vzgoja učiteljic; v: *Zbornik za historiju školstva i prosvjete* (Zagreb) 5/1969-1970, s. 126.

zgodil, ne da bi bila vanj prisiljena ali da bi si ga posebej »izvolila.« Kot smo že videli, se Piskernikova ni udeleževala le društvenega, ampak tudi družabnega življenja. Tako se ni držala tudi drugega starega – do danes še ne v celoti preseženega – napotka iz razprave o plačah učiteljic v kranjskem deželnem zboru 28. 10. 1875, ko je poslanec Martin Kramarič pribil, »da ženske ne morejo toliko potrebovati kot moški. Učitelj mora zvečer v kavarno ali kam drugam na kaj malega, medtem ko učiteljica doma plete, šiva ali počne kaj drugega.«⁸⁵

Preden je dr. Piskernikova prišla v profesorske vrste, se je maja 1926 kot »bivša kustodinja in knjižničarka Narodnega muzeja v Ljubljani« neuspešno potegovala za novo oziroma sploh prvo mesto visokošolsko izobraženega uradnika v mariborski Študijski knjižnici. Med desetimi ali celo enajstimi kandidati je po mnenju kuratorija knjižnice (predsedoval mu je mariborski župan dr. Josip Leskovar) imela dr. Piskernikova »najboljšo kvalifikacijo in je brezposelna«. Mestnemu občinskemu svetu pa so predlagali in ta je tako 28. 7. 1926 tudi sklenil, da se zaposli domačina, »našega znanega pesnika prof. Janka Glazerja« (ta je sicer že prej skrbel za knjižnico kot odbornik Zgodovinskega društva v Mariboru). Nič ni bilo sklenjenega glede podrejenega predloga kuratorija, da naj bi dr. Piskernikovo vseeno zaposlili kot »pogodbeno moč pri muzeju in študijski knjižnici.«⁸⁶ Po službeni dolžnosti se je prej do predloga moral opredeliti tudi načelnik I. oddelka mestne uprave dr. Vekoslav Kukovec, nekdanji liberalni minister.

Za nas so iz vloge z dne 22. 5. 1926, ki jo je poslala »^Dorica Angela Piskernik, dozd. asist. Nar. muzeja«, nove njene naslednje navedbe: »... ker je z novim proračunom z drugimi mesti vred izostalo tudi moje, sem zdaj brez službe in sredstev« in dalje, da je »še posebej bila začetkom svoje službe na muzeju, predvsem pa od konca 1925. leta zaposlena tudi v obsežni knjižnici Narodnega muzeja (30.000 kom.) ter si pridobila osnovne pojme o urejevanju in vodstvu bibliotek.« Med prilogami, ki so jih prisilcem vrnili po koncu razpisa in jih zato ni v arhivu, pa sta v zvezi z bibliotekarsko epizodo zanimivi dve: »i) Dopis Vel. župana, s katerim sem bila tudi uradno prideljena knjižnici, j) Spričevalo o usposobljenosti v knjižnici.«⁸⁷

Iz tabele »Potek službe do osvoboditve«, ki jo je Piskernikova sama pripravila spomladi 1950 in je ohranjena v njeni osebni zapuščini, je videti, da naj bi pri odločbi ravnatelj(stv)a Narodnega muzeja št. 728/26 z dne 13. 9. 1926 šlo enostavno za »premestitev na III. drž. gimnazijo v Ljubljani«, torej naj bi v resnici ne bila nikoli brezposelna. Njen položaj pa je bil vsekakor negotov in dogajanje v tem letu vladnih sprememb in proračunskih restrikcij je bilo burno tudi zanj.

Kot je videti v vezanem letniku tednika *Koroški Slovenec*, je maja 1926 izšla zadnja priloga, ki jo je uredila ljubljanska Korošica. Na ljubljanskem velesejmu je bila pripravljena razstava »Slovenska žena« in izdan je bil istoimenski zbornik, ki je v javnosti promoviral Angelino strokovno delo.⁸⁸ Ob tem ženskem prodoru je bila v *Ilustriranem Slovincu* mdr. objavljena zelo prijazna Gasparijeva karikatura dr. Pivec-Stelètove in dr. Piskernikove, ki se je že dala ostriči na tedaj moderno »bubi« frizuro! Poleti se je razpletala tudi znana afera s poroko dr. Izidorja Cankarja, kar je vsekakor vplivalo na Angelino družabne stike. Julija in avgusta si je v družbi z vsemi Kotnikovimi privoščila kake tri tedne letovanja v Nici.⁸⁹ Dovolj dogodkov torej za ugotovitev o prelomnem letu, v katerem je vstopila v peto desetletje svojega življenja.

⁸⁵ Ueber die Erhöhung der Bezüge des weiblichen Lehrpersonal; v: *Laibacher Schulzeitung* 1875, s. 161-164, 178-184. Cit. po: Tatjana Hojan, Vzgoja učiteljic; v: *Zbornik za historiju školstva i prosvjete* (Zagreb) 5/1969-1970, s. 131.

⁸⁶ Bruno Hartman, Prvo knjižničarsko obdobje Janka Glazerja. (Od knjižničarja do ravnatelja Študijske knjižnice v Mariboru); v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 48, nova vrsta 13/1977, št. 1-2 (Glazerjev zbornik), s. 34-45; o razpisu podrobno in dokumentirano na s. 39-41.

⁸⁷ Vloga je shranjena v personalni mapi Janka Glazerja v fondu Mestne občine Maribor; tega hrani Pokrajinski arhiv Maribor. Del dokumentacije razpisnega postopka je v fondu Univerzitetne knjižnice Maribor v istem arhivu. Za pomoč pri iskanju dokumentov in posredovanju kopij se zahvaljujem kolegoma Mojci Horvat in Juretu Mačku.

⁸⁸ Od časopisnih omemb Piskernikove kot prve ženske »v našem mladem znanstvu« gl. npr.: -ec, Slovenska žena; v: *Ilustrirani Slovenec* 2/1926, 4. 7., št. 27, s. 236 (priloga Slovincu št. 148).

⁸⁹ Na razglednici iz Nice 25. 7. 1926 pa mamo prosi: »Pišite novice iz Kaple!«.

Dr. Piskernikova je poklic srednješolske profesorice ter po vojni nekaj let visokošolske profesorice opravljala s predanostjo in žarom. V članku za SBL je sicer popisala svojo pot po različnih gimnazijah, a za natančne datume lahko izvemo predvsem iz njene tabele službovanja. »Po sprejemu v srednješolsko službo« je od 13. 9. 1926 do 25. 6. 1932 poučevala na III. državni realni gimnaziji v Ljubljani, od 21. 7. 1932 do 2. 8. 1933 na I. realni gimnaziji v Ljubljani, od 3. 8. 1933 do 19. 12. 1935 na realni gimnaziji v Novem mestu,⁹⁰ od 20. 12. 1935 do 8. 8. 1939 na II. državni realni gimnaziji v Ljubljani (2. 9. 1936 - 1. 2. 1937 je bila vršilka dolžnosti direktorja na ženski realni gimnaziji) ter od 9. 8. 1939 do aretacije novembra 1943 na klasični gimnaziji v Ljubljani. Do kratkotrajne začasne upokojitve poleti 1932 ni prišlo po njeni volji; članek v SBL ni objavil pojasnila, da so jo 26. 6. 1932 »ob redukciji gimnazije /.../ penzionirali,« a že 21. 7. 1932 »reaktivirali.«

To začasno »pensioniranje« in nato premestitev v Novo mesto jeseni 1933 (kjer je dejansko očitno ostala do 30. 1. 1936 in ne le do decembrskega dekretiranja v Ljubljano) je imelo kazenske oziroma politične razloge. Njen profesorski kolega na III. realni gimnaziji v Ljubljani Ivan Dolenc (1884-1971), tudi sam nekdanji aktivni »daničar«, se spominja vala preganjanja javnih uslužbencev, ki jih je sprožilo neupoštevanje banovega grozečega naročila za udeležbo na »Živkovičevih volitvah« 8. 11. 1931. Dolenc med kolegi, ki so na volitvah skupaj z njim abstinirali, omenja mdr. Marka Bajuka, dr. Stanka Lebna in Franceta Vodnika. Dr. Piskernikovi »liberalna« volilna zakonodaja kot ženski sicer sploh ni dopuščala voliti, a vendarle, nadaljuje Dolenc: »Konec junija 1932 je prvokrat udarilo po profesorjih, ki so bili na glasu, da niso prijatelji vladajočega režima, zlasti če so se pokazali z abstinenco pri volitvah. Dne 29. junija so prihajale na posamezna gimnazijska ravnateljstva brzojavke, s katerimi je bilo upokojenih več ravnateljev in profesorjev /.../ Redukcija profesorjev se je v javnosti utemeljevala s potrebami skrčenega državnega proračuna; zadel pa je v Sloveniji skoraj brez izjeme samo opozionalce. Na III. državni gimnaziji so bili predčasno upokojeni profesorji dr. Jerše, dr. Šanda in dr. Angela Piskernik; odpuščen je pa bil France Vodnik.« Dolenc je bil s podobno brzojavko 1. 9. 1932 za tri leta premeščen v hercegovski Mostar.⁹¹

V zborniku *Slovenska žena* (1926) je Alojzija Štebi zapisala, da za filozofinjo dr. Almo Sodnik-Zupanec (1896-1965, v Ljubljani doktorirala 1923; že od 1922 asistentka na Filozofski fakulteti, tam 1933 izvoljena za privatno docentko, 1946 za izredno in 1951 za (honorarno) redno profesorico) »upamo, da postane prva slovenska profesorica univerze.«⁹² Logično se zdi, da je imela ambicije po univerzitetni pedagoško-znanstveni karieri tudi dr. Piskernikova, skoraj deset let starejša in vsaj enako kvalificirana. Na to temo mi je iz obdobja med vojnoma znano le njeno pismo dr. Ivanu Prijatelju, ki je tako vsebinsko in kratko, da ga velja v celoti objaviti: »Lj., 7. nov. 1932. – Velecenjeni g. dekan, razni motivi so me naklonili, da nisem prosila za mesto docenta botanike, dasi sem svojo prošnjo pri Vas in gu. prof. Hadži-ju že formalno najavila. Ni pa izključeno, da bom prosila, čim bo objavljena moja razprava o flori na Črni prsti, za privatno docenturo. Prosim Vas, da zasledujete s svojo ljubeznivo naklonjenostjo moje znanstveno stremljenje, da me bodete v času, ko bo postalo vprašanje privatne docenture aktualno, sprejeli z veseljem in brez bojzani med svoje. – Z izrazom najodličnejšega spoštovanja vdana Ang. Piskernik.«⁹³ Kako je bilo z najavljenimi objavami in z morebitnimi nadaljnjimi predvojnimi poskusi prihoda na ljubljansko univerzo, (še) ne vem. Jasno pa je, da izrazito katoliška »provenienca« Piskernikovi ni bila v pomoč pri osvajanju univerzitetne trdnjave.

⁹⁰ Podatek za službovanje v Novem mestu je mogoče najti v dveh zbornikih: /Milan Dodič,/ *225 let novomeške gimnazije*, Novo mesto 1971, s. 311 (z biografijo Piskernikove na s. 334), in Natalija Petakovič et. al. (ur.), *250 let Gimnazije Novo mesto : 1746-1996*, Novo mesto 1996, s. 217, ter še na svetovnem spletu <http://www.s-gim.nm.edus.si/kabineti/matematik/prof0001.htm>. Ničesar o Piskernikovi nisem našel v zbornikih ljubljanske klasične gimnazije. Pregled letnih izvestij in arhivskega gradiva šol, kjer je poučevala, še ostaja neopravljena naloga.

⁹¹ Ivan Dolenc, *Moja rast*, Celje : Mohorjeva družba, 1991. Ponatis izdaje Slovenske kulturne akcije : Buenos Aires, 1973 (ur. Tine Debeljak). Citat je na s. 62.

⁹² Alojzija Štebi, *Slovenska žena v raznih poklicih*; v: Minka Govekarjeva (ur.), *Slovenska žena*, Ljubljana 1926, s. 224-232, cit. na s. 228.

⁹³ Pismo hrani v fondu dr. Ivana Prijatelja rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Tu se naj sodelavcem NUK ne zahvalim le za izdelano kopijo tega pisma, ampak tudi za hitro in točno izposojanje ali kopiranje vrste drugega knjižničnega gradiva, ki sem ga potreboval za pripravo pričujočega besedila.

№ 895
KAZALO IN OPISNICA
LJUBLJANA

Lj., 7. nov. 1932.

Prelepenemu g. dekanu,

Na prvi motiv so me naslovili, da nitem
prošila za mesto docenta botanike, dati sem svojo
prošnjo pri Vas in g. prof. Hadži-ju že oficijalno
najavila. Mi pa izključeno, da bom prošila, im
bo objavljena moja razprava o flori na črni
prosti, za privatno docenturo. Prosim Vas, da za-
sledujete svojo ljubekivo naslonjenostjo moje
kvantitveno številjenje, da me bodele v čast, ko
bo potalo vprašanje privatne docenture aktualno,
prejeli a veseljem in brez bojazni med svoje.

A izrazom najodličnejšega poštovanja
vdana

Angela Piskernik

Pismo dr. Ángele Piskernik dekanu Filozofske fakultete prof. dr. Ivanu Prijatelju 7. novembra 1932 (Rokopisni oddelek NUK, fotografiral: Milan Štupar)

Čeprav je »Piskernica« poučevala več generacij ljubljanskih in novomeških srednješolcev,⁹⁴ še ni sem naletel na objavljene spomine o njenem profesorskem delu. Ustna pričevanja govore o zelo nazornem in prepričljivem podajanju učne snovi: nekdanji novomeški dijak Emilijan Cevc se zaradi njenih svaril pri pouku higijene »še danes boji tetanusa...«, nekdanja dijakinja s poljanske gimnazije Anica Hlepcè (por. Cevc) zaradi pripovedovanja svoje profesorice biologije še vedno kar vidi ubogo žuželko, ki jo mesojeda rastlina »pož(h)re«. Predvojna ljubljanska dijakinja Ana Koblar (por. Koblar-Horetzky) pa se svoje profesorice nemščine spominja kot šarmantne dame, ki je izžarevala fluid in predavala z ognjem; Götheja v domačem okolju je predstavila bolj živo, kot ga lahko ponazori ogled po vojni rekonstruirane Göthejeve rojstne hiše, njegovi verzi so ji živo ostali v spominu. Pri pouku higijene je mimo učnega načrta dekletom »z občutkom« predavala tudi spolno vzgojo. »Najlepše oblečeni razred« je nameravala odpeljati na izlet na Koroško, a tega direktor prof. Osana ni dovolil.⁹⁵

Zdi se verjetno pripovedovanje »iz druge roke«, da »se je njeni bivši dijaki in študentje spominjajo s hvaležnostjo in vedo povedati o njenih sistematičnih predavanjih«,⁹⁶ kako da »so jo dijaki ohranili v spominu: velika, močna, glasna in avtoritativna«⁹⁷ ter da naj bi vsaj v določenem obdobju od razrednih rediteljev kot »kavalirjev« pričakovala oz. zahtevala, da jo na katedru vsakič pričaka cvetlica (oz. cvetlični šopek).⁹⁸

»Zelo rada sem bila profesorica,« je izpovedala dr. Piskernikova.⁹⁹ In o svojih profesorjih nekdanji dijaki radi pripovedujejo različne anekdote. Tako je v spominu ohranjen tudi – menda še neobjavljen – iskriv pogovor z novomeške gimnazije. Prof. Janko Jarc se je pritoževal nad odprtim oknom v zbornici in tarnal, da ga bo zaradi prepaha še zadel »Hexenschuss«. Po naključju se je prav tedaj iz Ragovega loga onstran Krke zaslišal strel. Piskernikova je takoj pripomnila: »Nah, der Schuss ist schon da!« Veroučitelj dr. Ciril Ažman je pogledal kolegico in na veliko veselje ostalih prisotnih dodal: »Die Hexe auch...«¹⁰⁰ Druga zgodba pa pravi, da je na ljubljanski Poljanski gimnaziji »Piskernica« predavala tako zagreto, da je skoraj praviloma »preslišala« šolski zvonec, ki je oznanjal konec ure. Ko so s hodnika nekoč – med odmorom – že preveč trkali in kljukali, je profesorica, ki je vmes preslišala tudi drugo zvonjenje, zagrozila: »P(h)rvega, ki vstopi, zg(h)rabim za lase!« Ko se je takoj nato spet zaslišalo kljukanje vrat, je planila proti »vsiljivcu«. In se morala ustaviti: »Op(h)rosti, kolega!« Med vrati je namreč stal plešasti prof. Anton Sovrè.¹⁰¹

PUBLICISTIČNA DEJAVNOST

O tematiki in mestih objav Ángele Piskernik o narodno-političnih ter socialnih temah smo nekaj že povedali, prav tako o strokovnih in poljudnoznanstvenih objavah iz naravoslovja. Dodati velja, da se je z daljšim člankom o rastlinskih hormonih 1937/38 pričelo njeno dolgoletno sodelovanje s »Čermeljevo« revijo *Proteus*.¹⁰² Za čas med obema vojnama sem – brez politično-socialnih – doslej evidentiral okroglih petdeset naslovov. Med njimi imajo pomemben delež narodopisni in kulturno-zgodovinski, ki jih je objavljala tudi onstran meje, v tedniku *Koroški Slovenec*.

V letu 1929 je *Ilustrirani Slovenec* prodoru novega radijskega medija posvetil eno svojih števil in na fotografiji predstavil sliko »stroja za anodno napetost 500 V«, znamenite »kukavice«, ki je menda »povzročila v inozemstvu veliko pozornost in postaja v Vilni jo že uvedla zase«. Na isti strani je objavljena tudi slika urejene dame z okrasnim šalom pred radijskim mikrofonom in z rokopisom na mizici pred seboj: »**Prof. dr. Angela Piskernik**, ki poučuje potom radia nemščino in je začela

⁹⁴ Piskernikovo med starejšimi slovenskimi profesoricami omenja npr. Aleksandra Serše, Profesorice; v: Nataša Budna Kodrič – Aleksandra Serše (ur.), *Splošno žensko društvo : 1901-1945 : od dobrih deklet do feministk*, Ljubljana 2003, s. 236, op. 43.

⁹⁵ Pripoved dr. Emilijana in dr. Anice Cevc 28. 7. 2004 ter prof. Ane Koblar-Horetzky 4. 8. 2004.

⁹⁶ Ob stoletnici rojstva dr. Angele Piskernikove; v: *Koroški koledar* 1986, Celovec 1985, s. 198-200, cit. na s. 199.

⁹⁷ Miran Sattler, Dr. Angela Piskernik : Znanka iz sosedne ulice; v: *Ljubljanski dnevnik* 1966, 4. 9., št. 239.

⁹⁸ Iz pogovora z dr. Katarino Bogataj Gradišnik 16. 7. 2004.

⁹⁹ Miran Sattler, Dr. Angela Piskernik : Znanka iz sosedne ulice; v: *Ljubljanski dnevnik* 1966, 4. 9., št. 239.

¹⁰⁰ Pripoved dr. Emilijana Cevca 28. 7. 2004.

¹⁰¹ Pripoved dr. Anice Cevc 28. 7. 2004.

¹⁰² A./ngela/ P./iskernik/, O rastlinskih hormonih; v: *Proteus* 5-1937/38, s. 94-97.

že tudi s predavanji iz rastlinoslovja.«¹⁰³ »Ko so v Ljubljani ustanovili radio, je postala ena prvih radijskih predavateljic, po radiu je učila poslušalce nemški jezik. Iz njenih predavanj se je rodilo več učbenikov in slovarjev nemščine,« popisuje eden od člankov o dr. Piskernikovi.¹⁰⁴ Drugi povezuje nastanek učbenikov tudi s tem, da »je več let vodila na Ljudski univerzi tri tečaje za nemški jezik.«¹⁰⁵ Vsekakor drži, da je bil 1930 in 1932 objavljen njen učbenik nemškega jezika, 1931 priročnik o nemškem glagolu in 1936 prva izdaja nemško-slovenskega in slovensko-nemškega slovarčka,¹⁰⁶ ki je 1941 doživel še dva ponatisa, 1999 pa tretjega. Vse to delo je bilo opravljeno ob redni profesorski službi, ki je Angela ni jemala kot »tlake«.

Z narodopisnim blagom in z naravoslovnimi članki se je po petletnem premoru 1934 spet začela živahneje oglašati v reviji *Mladika*. Tedaj je uredništvo od Finžgarja prevzel njegov kaplan dr. Jožef Pogačnik (1902-1980), tudi avtor pesniške zbirke in nesojeni profesor teološke fakultete, po vojni več let arestant, nato pa ljubljanski nadškof in slovenski metropolit.¹⁰⁷

Po večletnih pripravah, ko je intenzivno sodelovala tudi s kolegi botaniki,¹⁰⁸ je leta 1941 izšla prva izdaja njenega priročnika *Cljuč za določanje cvetnic in praprotnic*. Knjiga vsebuje popis 2222 rastlinskih vrst in podvrst ter je bila hitro razprodana. Drugo, dopolnjeno izdajo z 2618 rastlinami je Piskernikova izdala po vojni, leta 1951.¹⁰⁹ Čeprav je imela že pripravljeno gradivo za tretjo izdajo knjige,¹¹⁰ je nikoli ni dočkala – tudi zaradi njej nerazumljivih težav. Za priljubljeni *Cljuč* ji je ob grobu dr. Anton Polenec zatrdil, da je bil to »resnični ključ, s katerim je dr. Piskernikova tolikim odprla vrata v bogastvo našega rastlinskega sveta.«¹¹¹

DRUGA SVETOVNA VOJNA, ARETACIJA IN TABORIŠČE

Piskernikova se po vojni ni veliko hvalila ali okoriščala s svojim sodelovanjem v osvobodilnem gibanju.¹¹² Avtobiografiji za *Slovenski biografski leksikon*, napisani že med 1934 in 1936, je po vojni za objavo v letu 1949 dodala (ali pa so to storili v uredništvu edicije na podlagi njenih podatkov)¹¹³ samo pol stavka: »... med okupacijo od 14. nov. 1943 do 16. jul. 1945 v zaporu in nemški interna-

¹⁰³ *Ilustrirani Slovenec* 5/1929, 7. 4., št. 14, s. 109 (priloga *Slovenec* št. 79). Izsek fotografije je ponatisnjen na s. 495 zbornika Nataša Budna Kodrič – Aleksandra Serše (ur.), *Splošno žensko društvo...*, Ljubljana 2003, kot vir je na s. 570 zbornika pomotoma naveden »Ilustrirani Slovenec 1924«.

¹⁰⁴ Janez Kajzer, Prva slovenska doktorica znanosti; v: *Rodna gruda* 43/1996, št. 7, s. 32.

¹⁰⁵ /Julij Felaher/ -er, Ob 70-letnici Dr. A. Piskernik; v: *Slovenski poročevalec* 5. 12. 1956, št. 286, s. 5.

¹⁰⁶ Angela Piskernik, *Učbenik nemškega jezika. Del 1*. Ljubljana : Jugoslovanska knjigarna, 1930. Ista, *Učbenik nemškega jezika za srednje in njim sorodne šole. I. in II. šolsko leto*. V Ljubljani : Jugoslovanska tisk./arna/, 1932. Ista, *Nemški glagol. Das deutsche Zeitwort*. Ljubljana : /Jugoslovanska tiskarna/, 1931. Ista, *Nemško-slovenski in slovensko nemški žepni slovarček : s slovnimi podatki za Slovenca*. Ljubljana : Jugoslovanska knjigarna, 1936.

¹⁰⁷ Prim. s. 383 uredniških pripomb Jožeta Šifrerja v: Fran Saleški Finžgar, *Zbrano delo. Knj. 14, Pisma 1*. Ljubljana : DZS, 1996. Franc Vrhunc je avtor gesla o Pogačniku v *Enciklopedija Slovenije*, 9, *Plo-Ps*, Ljubljana 1995, s. 32.

¹⁰⁸ Sled sodelovanja je tudi korespondenca z Alfonzom Paulinom, ohranjena pod št. R 12/VIII-94 v fondu Franceta Steleta v biblioteki SAZU.

¹⁰⁹ Janez Kajzer, Prva slovenska doktorica znanosti; v: *Rodna gruda* 43/1996, št. 7, s. 32.

¹¹⁰ Dopolnitve in popravki so vneseni z njej lastno drobno in urejeno pisavo na izvodu druge izdaje, ki jo hrani Breda Resman.

¹¹¹ Anton Polenec, In memoriam : Dr. Angela Piskernik; v: *Naši razgledi* 17/1968, št. 2, 27. 1., s. 39.

¹¹² Iz gradiva v osebni zapuščini pri Bredi Resman izhaja, da je na podlagi mnenja borčevske organizacije sicer imela priznano posebno delovno dobo od 15. 11. 1943 do 15. 5. 1945, a svoj borčevski dodatek k pokojnini je urejala še junija 1965. Dr. Joža Vilfan jo je kot predsednik Odbora Izvršnega sveta Ljudske skupščine LRS za splošna in upravna vprašanja 15. 12. 1962 obvestil o podelitvi mesečne priznavalnine, ko bo »prenehala biti v honorarnem delovnem razmerju pri Zavodu za spomeniško varstvo LRS.« In obrazložitev: »Dr. Angeli Piskernik je bila podeljena gornja priznavalnina za njene življenjske zasluge na prirodoslovno znanstvenem področju in za njene zasluge za Slovence na Koroškem.«

¹¹³ V prvotno predloženi rokopis so v uredništvu neznatno posegli z jezikovnimi in redakcijskimi popravki. Izpuščili so že omenjeno epizodo, da je bila ob (politični) »redukciji« gimnazijskih delovnih mest poleti 1932 za kratek čas upokojena. Izpuščena je tudi njena navedba, da je nekaj svojega »koroškega narodnega blaga« izročila za objavo (svaku svoje sestre) Franu Kotniku. Kolegu Martinu Grumu z Inštituta za biografiko in bibliografijo ZRC SAZU se zahvaljujem za pomoč pri vpogledu v celotno gradivo uredništva SBL o dr. Piskernikovi.

ciji«. Po nemški zasedbi Ljubljane je bila menda – po družinski tradiciji – aretirana zaradi posedovanja oziroma razpečevanja ilegalne literature, pred odgonom v Ravensbrück pa nekaj časa zaprta tudi v škofovih zavodih v Šentvidu nad Ljubljano.¹¹⁴

A koroški partizanski voditelj Karel Prušnik Gašper v svojih spominih omenja, da naj bi mu že oktobra 1942 ljubljanski aktivist Stane Mrhar pripovedoval o delovanju OF (»ki je država v državi«) v Ljubljani: »Razveselil sem se tudi vesti, da je v fronti tudi lobniška rojakinja dr. Angela Piskernik, katere lepi alt smo tako radi poslušali, kadar nas je obiskala.«¹¹⁵ Njen veliko mlajši sodelavec Stane Peterlin je razloge za aretacijo dr. Piskernikove pripisal celoti njenega narodnega delovanja: »Že kot študentka in še bolj pri plebiscitu si je nakopala sovraštvo Nemcev in nemčurjev. Ker pa je tudi med okupacijo ostala zavedna Slovenka, so jo kmalu po nemški zasedbi zaprli in odpeljali v zloglasni Ravensbrück.«¹¹⁶

Profesorica Piskernik je v predvojnem času preprečevala izkazovanje filonacistične usmerjenosti svojih ljubljanskih nemških dijakinj tudi z zahtevo, da naj takoj snamejo bele dokolenke.¹¹⁷ Zgodovinar in eden krščansko-socialističnih partizanskih voditeljev dr. France Škerl je opisal, kako se je jeseni 1943 akcija »manj dijakov, da bo manj divjakov« razširila tudi na »čiščenje« profesorskih zborov ljubljanskih srednjih šol. Na klasični gimnaziji so nekateri profesorji in dijaki pripravljali sezname sodelavcev Osvobodilne fronte in njenih simpatizerjev, in sicer »v najtesnejšem sodelovanju z ravnateljem M. Bajukom, ki je s svoje strani zopet bil tesno povezan z generalom Rupnikom in Hacinom, šefom policije. /.../ Na klasični gimnaziji so decembra 1943 morali v zapore profesorji Benulič, St. Hribernik, St. Melihar, Sl. Raič in dr. A. Piskernikova.«¹¹⁸

Ne da bi se spuščali v globlje raziskovanje protifašističnega odporništva v medvojni Ljubljani, se zadovoljimo z ugotovitvijo, da ozadje domobransko-nemške aretacije dobro ilustrirata dva dokumenta, ohranjena v Arhivu Republike Slovenije. 23. 6. 1943 so namreč v mihailovičevski bilten *Kronika Narodne legije* vpisali naslednjo oznako: »Prof. dr. Piskernik Angela, Levstikova ul., je naj-ožja pripadnica dr. Kidriča Franca starejšega, univerz. prof.. Ves čas njegove internacije skrbi, da dobiva finančna sredstva in druge stvari, ki jih potrebuje. Ko je bil v Ljubljani /kot talec/ je imela z njim tedensko dvakrat daljše razgovore. Sama je bila svoječasno zelo katoliško usmerjena, sedaj pa je komunistka ter se zavzema za tkzv. srednje evropsko kulturo.«¹¹⁹ Kartoteka domobranske politične policije je veliko bolj suhoparna: »Je imela zveze s Kidričevo družino.« In to je zadoščalo za aretacijo (po kartoteki 12. in ne 14. novembra 1943, kot piše v omenjenem članku v SBL) in odgon v koncentracijsko taborišče 6. 1. 1944.¹²⁰ Paradoks usode je, da je odločbo o prenehanju izplačevanja profesorskih prejemkov, ker »je bila imenovana dne 15. novembra 1943 od policijskih

¹¹⁴ Pripoved Brede Resman 16. 7. 2004.

¹¹⁵ Karel Prušnik – Gašper, *Gamsi na plazu*. 2., dopolnjena izdaja. Ljubljana 1974, s. 61. Glede na okoliščine nastanka Prušnikove knjige, je v podrobnostih ne moremo šteti za popolnoma zanesljiv vir. Urednik 2. izdaje Pavle Žaucer – Matjaž je na s. 354 dodal kratko opombo: »Dr. Angela Piskernik je bila ravnateljica prirodoslovnega muzeja v Ljubljani; umrla je leta 1967.«

¹¹⁶ Stane Peterlin, Praznik dr. Angele Piskernik; v: *Naši razgledi* 15/1966, št. 16 (351), 27. 8., s. 328.

¹¹⁷ Po pripovedi dr. Anice Cevc 28. 7. 2004.

¹¹⁸ France Škerl, *Ljubljanske srednje šole v letih 1941-1945 : Prispevki k zgodovini Ljubljane v letih fašistične in nacistične okupacije*, Ljubljana 1964, s. 218. Avtor se tu sklicuje na povojni – vsekakor tendenciozni – zapisnik konference na klasični gimnaziji 25. 6. 1945. Za dr. Piskernikovo vemo, da je niso zaprli »še« decembra. Z ravnateljem Bajukom je, kot smo videli zgoraj, v letih 1931/32 delila nasprotovanje režimu JNS, s policijskim šefom Hacinom pa je pred 1. svetovno vojno sodelovala v dunajski »Straži«.

¹¹⁹ AS 1931, 502-4/419 (OMS, Narodna legija). Mag. Ljubi Dornik Šubelj in sodelavkam se zahvaljujem za najdeni dokument, kakor tudi za sporočilo, da »udbovskega« dosjeja in »partijske kartoteke« o dr. Piskernikovi v dislociranih oddelkih I in III Arhiva RS nimajo. Pomoč dr. Piskernikove dr. Francetu Kidriču v meni znani strokovni literaturi ni izrecno zabeležena; prim. npr. Viktor Smolej, *Slovstvo v letih vojne 1941-1945*, Ljubljana 1971 (Zgodovina slovenskega slovstva; VII., ur. Lino Legiša), s. 39 in 331.

¹²⁰ Na kartotečnem lističu 243/43 so še naslednji podatki: »Piskernik dr. Angela, Geb.: 27. 8. 1886, Ort: Lobnik – Koroško, Vater: + Luka, Mutter: + Katar. Mubi, Beruf: profesorica, Wohnort: Lj., Levstikova 15, Arretiert am: 12. 11. 43., Schutzhaft – Polizeihft am: int. 6. 1. 44.« Neizpolnjeni sta rubriki »Verwarnt – Entlassen am« ter »Arbeitsvermittlung am«. Mag. Metki Gombač in sodelavkam iz dislociranega oddelka II Arhiva RS velja zahvala za kopijo dokumenta, kakor tudi za sporočilo, da se je po njihovih arhivskih podatkih dr. Piskernikova vrnila 6. 7. 1945 prek baze za repatriacijo v vojvodinski Subotici.

oblastev priprta«, kot »pomočnik prezidenta« 9. 12. 1943 podpisal dr. Stanko Majcen, Ángelin nekdanji prijatelj iz omizja »kluba Copata«. ¹²¹

Poleti 1944 se je v Ljubljani in zunaj njene žične ograde v zvezi s smrtjo mladinske pesnice in pisateljice Anice Černejeve (v taborišču Neubrandenburg 3. 5. 1944) razširila tudi govorica, da je taboriščnemu trpljenju podlegla tudi dr. Piskernikova. Ilegalni list *Naša žena* je namreč zapisal. »V Ljubljano je prispela vest, da sta med mnogimi drugimi ženami v nemških taboriščih umrli tudi dve profesorici, ki sta poučevali prej na gimnazijah v Ljubljani: Angela Piskernikova, profesorica na gimnaziji, napisala je več učbenikov za šole, Anica Černejeva, profesorica na učiteljski, pesnica. Obe sta bili zavedni aktivistki Osvobodilne fronte in sta bili duša med nešteti izobraženkami v Ljubljani.« ¹²²

Prezgodnje »posmrtno« priznanje dr. Piskernikovi je 5. 10. 1944 služilo za strupeno glosu v *Slovenecu*. Velja si prebrati celotno nepodpisano besedilo pod naslovom (v navednicah) »Zavedni aktivistki OF«; iz objave izvemo tudi za neuspešna prizadevanja mednarodne Rdeče pomoči za izpustitev obeh profesoric: »Ko so oblasti prijele profesorici Angelo Piskernikovo in Anico Černejevo, in jima tako onemogočili /sic!/ nadaljnje delo za zločinsko komunistično OF, se je vsa 'kulturna' Ljubljana zgražala nad 'tolikim nasiljem oblasti', ki preganjajo in zapirajo 'popolnoma nedolžne zavedne Slovenke'. Na delo se je spravil ves komunistični aparat in preko svoje Rdeče pomoči organiziral celo hajko, da bi zopet prišli na svobodo. Vse seveda samo zato, da se 'popravi krivica nedolžnim in zavednim slovenskim akademsko izobraženim ženam'. Sedaj pa, ko vse skupaj ni nič pomagalo, so prišli s pravo barvo na dan. V komunističnem podtalnem glasilu *Naša žena* so napisali, da je v Ljubljano prispela vest, da sta v nemških taboriščih umrli tudi dve profesorici Angela Piskernikova in Anica Černejeva. 'Obe sta bili zavedni aktivistki OF in sta bili duša med nešteti izobraženkami v Ljubljani'. – Nihče jima torej ni napravil krivice, če ju je kot zavedni aktivistki tiste OF, ki je poklala že preko 30.000 Slovencev, poslal v taborišče, da bi jima onemogočil delo; pač pa so hoteli napraviti veliko krivico slovenskemu narodu tisti, ki so jima hoteli z raznimi zvezami omogočiti, da bi še nadalje pomagali /sic!/ kopati grob slovenskemu narodu.« ¹²³

Tako kot to velja za večino osebne zapuščine dr. Piskernikove, doslej menda še ni bil uporabljen njen zvezek taboriščnih zapiskov, ki na straneh 83 in 84 vsebuje tudi najpomembnejše dogodke od aretacije 14. 11. 1943 do osvoboditve taborišča Ravensbrück konec aprila 1945. Tako so datumsko natančno določene njene bolezni v taborišču (vnetje mehurja, gripa, legar) ter pet »revij« (2. 1., 6. 3., 13. 3., 27. 3. in 29. 3. 1945), na katerih so odbirali onemogle jetnice za usmrtitev. Na notranjo stran ovitka zvezka je Piskernikova zapisala nekaj povzetek: »Me zaprli v Ljubljani 14. nov. 1943. V Ravensbrücku – odpeljali iz Ljubljane 6. I. 1944, prišla nazaj v Ljubljano 16. VII. 1945. Lačne – smo si pravile recepte in se nam je zdelo, da to pomaga proti lakoti. Posebno od 27. III. – 5. IV. 1945, ko sem bila izbrana z mnogimi drugimi 27. III. za *Jugendlager* in sem tam ostala do 5. IV. 1945. *Jugendlager* je pomenil 'krematorij'.« Večina zvezka je zapolnjena s kuharskimi recepti, pri katerih so večinoma navedene tudi avtorice ali narekovalke receptov. Kakorkoli se že to sliši perverzno ali morbidno: »taboriščna kuharska knjiga Ángele Piskernik« je znanstveno sistematično urejeno delo, ki bi ga bilo treba le kopirati ali pretipkati in izdati.

Zelo verjetno je bila obsodba dr. Piskernikove na taboriščno trpljenje povezana tako z njenim koroškim kakor tudi ljubljanskim delovanjem. France Filipič je v preglednem članku povzel takole: »Med 6. in 10. 1. 1944 je potekal transport koroških Slovenk iz Celovca v Ravensbrück: na tem transportu je bila tudi dr. Angela Piskernik, rojena v Železni Kapli. V dveh spominskih zapisih o času, ki ga je prebila v koncentracijskem taborišču, je pretresljivo opisala usode koroških Slovenk, njihovo trpljenje, boj za preživetje in odhajanje v smrt.« ¹²⁴

¹²¹ Overjen prepis odločbe je v osebni zapuščini dr. Piskernikove pri Bredi Resman.

¹²² *Naša žena*, glasilo Protifašistične ženske zveze, 2/1944, št. 6, julij, s. 13.

¹²³ »Zavedni aktivistki OF«; v: *Slovenec* 72/1944, 5. 10., št. 230, s. 2.

¹²⁴ France Filipič, Slovinci iz avstrijske Koroške v koncentracijskih taboriščih Tretjega rajha; v: Avguštin Malle – Valentin Sima (ur.), *Narodu in državi sovražni: Pregon koroških Slovencev 1942 = Volks- und staatsfeindlich: Die Vertreibung von Kärntner Slowenen 1942*, Celovec/Klagenfurt 1992, s. 232-245, cit. na s. 243. Filipič na s. 234 (po spisku iz leta 1947) in s. 235-236 (po spominih Josefa Nischelwitzerja iz leta 1988) glede koroških Slovenk v taboriščih navaja nekaj okvirnih oziroma primerjalnih podatkov: na slovenskem Koroškem je bilo aretiranih in poslanih v koncentracijska taborišča okoli 917 oseb. Samo iz okraja Velikovec

Omenjene objavljene spomine Piskernikove je pač treba prebrati.¹²⁵ Ob prestopu taboriščnega praga je tedaj že 57-letni Ángeli »postalo takoj jasno, da imajo Nemci še dosti hujših načinov, s katerimi te zbijejo v nič in te zbršejo s seznama ljudi. Ne oropajo te samo premoženja, ne poberejo ti samo ure, nakita, prstanov, uhanov, ne slečejo te samo do golega že prvi dan ter te oblečejo v sivo in modro progaste kaznjiške cunje iz trde lesne volne. Ne vzamejo ti samo beležk, dokumentov in legitimacij. O ne, vzamejo ti prav vse, vzamejo ti tudi naslov in ime. Nehal si biti človek, zdaj si samo še brezpravna številka med številkami. Vsako novodošlo pripornico so nazvali s posebno številko. Meni so rekli, da sem številka 26.069.« Ta na svetlo raševino vezena številka se je ohranila v osebni zapuščini dr. Piskernikove, ki je posebej zapisala tudi, kako so se paznice norčevale iz njenega doktorskega naslova. Po vseh tegobah in preizkušnjah je 27. marca 1945 ošaben in hladnokrvno brezbrizen nacistični »zdravnik«¹²⁶ odbral »Angelco« (ta odlomek spominov je napisala v tretji osebi), ki navzlic brezhlebnemu znanju nemščine niti tedaj ni hotela zatajiti, da je Slovenka, in skoraj tisoč sojetnic za transport – v smrt. Naslednji dan, na velikonočni četrtek, pa je bila na izrednem ponovnem pregledu in izboru uvrščena med tiste, ki jim je bilo usojeno, da vseeno dočakajo svobodo.

Številni zapisi o Ángeli se ujemajo v tem, da je izžarevala optimizem. Tega je mogoče razbrati tudi iz kratkih odlomkov njenega pripovedovanja o Ravensbrücku v dveh intervjujih ob njeni 80-letnici: »In na bregu jezera, ki smo ga taboriščnice izravnavale najprej s skalami, nato s prstjo in nazadnje s pepelom iz krematorija, v katerem so bili še neizgoreli koščki teles, je potem kmalu pognala taka zelena razkošna trava...«¹²⁷ In na drugem mestu: »Veste, meni so rekly ženske v taborišču neverni Tomaž. Nisem verjela, da nas morejo pokončati v pečeh. Naposled pa sem spoznala vso resnico. Rusi so nas rešili za veliko noč leta 1945.«¹²⁸

V objavljenih spominih sotrpink v Ravensbrücku sem našel razmeroma malo omemb dr. Piskernikove. Pač pa je sama na slovenski Parnas povzdignila sojetnico Katarino Miklav, roj. Haderlap (*1904), kmetico iz Lepene pri Železni Kapli. Ta je tri dni pred svojo smrtjo 1. 7. 1944 napisala nekaj pesmi in jih izročila Piskernikovi, ki jih je shranila in deloma objavila.¹²⁹

Ángela Piskernik je bila velika 168-170 cm, kar je bilo za tedanje generacije vsekakor nadpovprečno. Ob osvoboditvi Ravensbrücka je tehtala vsega 38 kg. V domovino se je izmučena in obolela vrnila prek Madžarske in baze za repatriacijo v vojvodinski Subotici. Tam so ji 10. 7. 1945 izdali napotnico za brezplačno vožnjo. Cirilska »objava« potrjuje, da »se vrača iz Nemačke sa rada« in dalje: »Iz prihvališta u Subotica drug se upučuje u selo Ljubljana...« Na hrbtni strani napotnice je zapis dr. Piskernikove, da je v Ljubljano prišla 16. 7. 1945. Uradni zaznamki pa pravijo, da so jo oskrbeli z nakaznico za repatriirance št. 3330, da je mleko lahko dobivala v mlekarni Josipine Rozman na Kolodvorski ul. 18, da so ji v Nabavni zadrugi državnih uslužbencev na Vodnikovem trgu 5 dne 26. 7. 1945 izdali pol litra vina in kilogram krompirja, 3. 11. 1945 pa je bila deležna 100 kg drv...¹³⁰

V Ljubljani se je najprej zatekla k družini sestre Mire Kotnik. Da bi si opomogla, je nato za nekaj tednov odšla na Jezersko k svojemu polbratrancu Jakobu Piskerniku. Njegova hčerka Breda je bila

jih je bilo v koncentracijska taborišča, v kaznilnice ali zapore gestapa odvedenih 147 ter jih tam umrlo 64; od 48 odvedenih v Dachau jih je umrlo 25, od 52 žena pa jih je v Ravensbrücku umrlo 10.

¹²⁵ /Angela Piskernik/ A. Vrbnikova, Spomini koroške Slovenke na Ravensbrück; v: *Naša žena* 1947, št. 3, 76-78. Angela Piskernik, Zapiski iz Ravensbrücka; v: *Koroška v borbi. Spomini na osvobodilno borbo v Slovenski Koroški*. Celovec 1951, 198-205. Rokopis v AS 1871 Zbirka dopolnilnega gradiva o delavskem gibanju in NOV, Koroška. Nekaj skrajšana objava: Angela Piskernik, Pričevanja. V Ravensbrück. 1944; v: *FKL. Žensko koncentracijsko taborišče. Ravensbrück*. Ljubljana 1971, s. 258-266.

¹²⁶ Pri objavi je iz rokopisa izpuščen stavek v oklepaju: »Zapomnila sem si ga in ga bom poiskala!«

¹²⁷ Jože Snoj, Jubilej. Zaverovana v smisel in obstoj dobrega. Obisk pri dr. Angeli Piskernik ob njeni 80-letnici; v: *Delo* 8/1966, 3. 9., št. 239, s. 4. Prim. tudi: Janez Kajzer, Prva slovenska doktorica znanosti; v: *Rodna gruda* 43/1996, št. 7, s. 32.

¹²⁸ Miran Sattler, Dr. Angela Piskernik : Znanka iz sosedne ulice; v: *Ljubljanski dnevnik* 1966, 4. 9., št. 239.

¹²⁹ Angela Piskernik, Ljudska pesnica kmetica Katarina Miklav, po domače Šrtevka, v Lepeni pri Železni Kapli. V: *Svoboda* (Celovec) 1951, št. 1-2, s. 25. Upošteva npr. Viktor Smolej, *Slovstvo v letih vojne 1941-1945*, Ljubljana 1971 (Zgodovina slovenskega slovstva; VII., ur. Lino Legiša), s. 129. Zatem Miklavovo, katere mož je umrl v Dachau, upošteva večina pregledov slovenske, zlasti tudi zamejske literature.

¹³⁰ Napotnica je v osebni zapuščini dr. Piskernikove pri Bredi Resman.

tedaj v dvanajstem letu in sta se s »tetko« že tedaj spoprijateljili. Pozneje je Bredi pripovedovala, da je v taboriščnem peklu resno podvomila v Boga in Božjo ljubezen: »A malo me le mora imeti rad, saj sicer ne bi preživel.«

STROKOVNO DELO PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Naravoslovno in naravovarstveno delo dr. Piskernikove po drugi svetovni vojni je – kot rečeno – razmeroma dobro obdelano. Tako lahko predvsem dodamo nekaj zanimivih podrobnosti. Ministrstvo za prosveto jo je 24. 10. 1945 z začasnim dekretom najprej razporedilo na njeno nekdanje službeno mesto na državni klasični gimnaziji v Ljubljani. Še preden se je iztekel desetdnevni rok, v katerem naj bi nastopila službo, pa je minister za prosveto dr. Ferdo Kozak 30. 10. 1945 izdal in podpisal odlok, ki pravi: »Z ozirom na službeno potrebo in ker je mesto ravnatelj pri Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani izpraznjeno, dodeljujem za vršilca dolžnosti ravnatelja pri Prirodoslovnem muzeju v Ljubljani profesorico klasične gimnazije v Ljubljani, tovarišico Dr. PISKERNIK ANGELO. Posle naj ji preda dosedanji ravnatelj dr. Fran Kos, o čemer naj se obvesti šef odseka za likovno umetnost in muzeje pri ministrstvu za prosveto. Smrt fašizmu – svobodo narodu!«¹³¹

Tako je tedaj šlo! Širše okoliščine prevzema ravnateljstva lahko smatramo za poznane. Dr. Piskernikova se je seveda upravičeno čutila povezana z zmagovito »tovarišijo«. Tudi iz ohranjene osebne korespondence je razvidna njena iskrena skrb za usodo koroških rojakov; garant za njihovo odrešitev pa naj bi bila »nova« Jugoslavija. Da ji mesto muzejske direktorice ni bilo dodeljeno le kot strokovnjakinji in nekdanji taboriščnici, ampak da je prijateljstvo s Kidriči – Boris je maja 1945 postal predsednik slovenske vlade – tudi nekaj pripomoglo, je menda jasno. Zanimivo bi bilo raziskati sam prevzem ravnateljstva od zoologa dr. Frana Kosa (1885-1956), njenega nekdanjega kolega z Dunaja, s počitniškega tečaja v Trstu in iz predvojnih muzejskih let, prvega ravnatelja leta 1944 od Narodnega muzeja osamosvojenega Prirodoslovnega muzeja. Slišal sem npr. za to, da je nova direktorica znala močno povzdigniti glas, ter za »aristokratsko«, a v tedanjih časih brez e-pošte ali mobilnih telefonov tudi praktično navado, da je z zvončkom priklicala pomoč za prelaganje knjig in opravljanje podobnih poslov. V literaturi najdemo za prenehanje njenega direktorskega mandata in upokožitev ne popolnoma jasno razmejeni letnici 1950 in 1953.

Po vojni je bil za Piskernikovo kot botaničarko prvi in najpomembnejši dosežek druga izdaja že omenjenega *Ključča* leta 1951. V *Proteusu* je objavila dva ducata člankov o rastlinah, znanih biologih in varovanju narave; vključila se je tudi v kampanjo za obvarovanje kraškega Planinskega jezera.¹³² Poleg naravoslovja ter z direktorsko funkcijo povezanega muzealstva in konservatorstva je dr. Piskernikova zagrizla še v naravovarstvo in vzgojo k spoštovanju naravnega okolja; 1954 je dosegla ustanovitev »Gorske straže«. Trajni rezultati njene honorarne zaposlitve kot prve poklicne, kljub letom nič kaj pisarniške ali okostenele, referentke za

Družba treh botanikov: dr. Ángela Piskernik, dr. Maks Wraber in njegov sin Tone (pozneje: prof. dr.)

¹³¹ Overovljen prepis začasnega dekreta in original odloka v osebni zapuščini dr. Piskernikove.

¹³² A./ngela/ Piskernik, Planinsko polje – zbirno jezero? V: *Proteus* 23-1960/61, s. 89-90. Direktorici uprave PDS – Prirodoslovnega društva Slovenije Janji Benedik dolgujem zahvalo za pregled in kopiranje obsežnega gradiva, ki se nanaša na dr. Piskernikovo v reviji *Proteus*.

Dr. Ángela Piskernik za svojo pisalno mizo referentke za varovanje okolja (fotografiral: Tone Wraber)

večje mednarodne konference v Ljubljani. Posnetki s tiste leta 1966 – malo pred njeno osemdesetletnico – so ohranjeni tudi v TV-oddaji o njej.¹³⁷

Ob njeni osemdesetletnici je Stane Peterlin naštel, da jubilanтка mdr. »sodeluje v Prirodoslovnem društvu, Društvu konservatorjev, Zvezi društev za varstvo ptic in v mednarodnih združenjih za varstvo narave (UICN, CIPRA, VNP). Dosegla je, da so pred leti v naši državi prepovedali izvoz ptic pevk.«¹³⁸ Na slednje se navezuje tudi epizoda iz spominov Brede Resman: ko sta se s »tetko« nekoč peljali skozi Jesenice, sta na vlaku opazili transport ptic, namenjen proti Italiji. Dr. Piskernikova je pri priči z vso vehemenco intervenirala pri postajenačelniku in pristojnih oblasteh ter ni odpotovala naprej, dokler niso pošiljke ustavili.

varstvo narave (od 1. 1. 1955)¹³³ so bili še: ustanovitev Triglavskega narodnega parka (1961) in priprave za zakonsko zaščito več drugih krajinskih parkov, obnovitev alpskega vrta *Juliana* v Trenti,¹³⁴ pobuda za strokovno revijo *Varstvo narave* (1962)¹³⁵ itd.

Ko so jo 31. 1. 1963 zaradi začetka izplačevanja republiške priznavalnine povprašali, kdaj bo prenehala s honorarnim delom pri Zavodu za spomeniško varstvo, je 5. 2. 1963 odpisala: »... čim se bo Stane Peterlin, absolvent biologije in moj naslednik na tem Zavodu, vrnil od vojaščine in ga bom uvedla v delo za varstvo narave. To bo predvidoma šele meseca julija ali avgusta letos.« A že 1. 4. 1963 je z ravnateljem omenjenega zavoda Edom Turnherjem sklenila pisni sporazum o prenehanju honorarne službe z nepolnim delovnim časom s 30. 4. 1963, ko naj bi bila »razrešena službe referenta za varstvo narave« in se ji »službeni prejemki ... ustavijo.«¹³⁶ Njen delovni ritem pa se niti tedaj ni ustavil, saj je začela intenzivno urejati botanično gradivo za akademijški *Slovar slovenskega knjižnega jezika*.

Intenzivno, strokovno in uspešno razvijanje varstva okolja je še v času mednarodne blokavske razklatnosti privedlo do plodnih meddržavnih in mednarodnih stikov na tem področju, zlasti še v okviru alpskih dežel. V zvezi s tem je od srede petdesetih let veliko potovala v tujino in o tem poročala v strokovnih revijah. Vsaj dvakrat je Piskernikova so-pripravljala

¹³³ Sama je raziskovala tudi zgodovino varstva narave v Sloveniji, njen neprecenljiv delež pri tem pa je – kot rečeno – zaokroženo prikazal Tone Wraber, Dr. Angela Piskernik (1886-1967); v: *Varstvo narave* 6/1967 (1969), s. 5-11.

¹³⁴ Prav prek Juliane je na spletnih straneh Prirodoslovnega muzeja Slovenije fotografija dr. Piskernikove dostopna tudi po elektronski poti, in sicer na: <http://www2.pms-lj.si/juliana/1945.html>. O njeni vlogi pri Triglavskem narodnem parku glej tudi v <http://www.sigov.si/tnp/tr/tr001.htm>.

¹³⁵ V bibliografiji te revije, ki jo je pred leti pripravljala moja žena Vanja – Nataša Stergar je seveda zajetih veliko člankov Piskernikove ali o Piskernikovi.

¹³⁶ Po dokumentih v osebni zapuščini dr. Piskernikove. Omenja jo tudi geslo: S./tane/ Pet./erlin/, Zavod Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine; v: *Enciklopedija Slovenije*, 15, *Wi-Ž : Kronološki pregled*, Ljubljana : Mladinska knjiga, 2001, s. 92.

¹³⁷ Za pripravo referata so mi iz dokumentacije TV Slovenija pripravili tudi kopijo 10-minutne oddaje, ki jo je oktobra 1966 pripravil režiser in scenarist Ernest Adamič, kakor tudi posnetka podelitve državnega odlikovanja. Na TV-posnetku z ljubljanskega sestanka dr. Piskernikova v nemščini poroča o meddržavnih prizadevanjih za zaščito Karavank ter Kamniško-savinjskih planin, posebej zagreto pa predstavlja ekskurzijo na »njeno« Jezersko in lepoto Korških korit v njeni domači občini Bela pri Železni Kapli.

¹³⁸ Stane Peterlin, Praznik dr. Angele Piskernik; v: *Naši razgledi* 15/1966, št. 16 (351), 27. 8., s. 328.

»Pot do najvišjega mesta akademske učiteljice ji je bila tedaj /v avstrijskem obdobju – op. J.S./ seveda zaprta; tudi pozneje ji usoda v tej smeri ni bila naklonjena, le krajši čas je po vojni predavala splošno botaniko na ljubljanski univerzi,«¹³⁹ je resignirano zapisal njen kolega in prijatelj Maks Wraber. Predavala je le honorarno v zgodnjih povojnih letih na Filozofski fakulteti in na Višji pedagoški šoli. Tako ni upoštevana med biobibliografijami sodelavcev ljubljanske univerze.

Ob odprtem grobu se je Anton Polenec od nje poslovil s spominom na to, kako je sama »nabirala gorsko cvetje in ga prenašala v Trento« v obnovljeni alpski vrt Julijano. »Zopet je videla v preurejenem Prirodoslovnem muzeju tisto ustanovo, ki naj bedi nad tem vrtom. Njena zasluga je, da je Julijana v Trenti danes sestavni del te ustanove. Tako se je uresničila tudi ta srčna želja dr. Piskernikove, da bi tudi muzej s svojim razstavnim gradivom in z živim cvetjem v vrtu dvigal botanično znanje v našem človeku in zlasti v mladini obudil ljubezen do naše narave, do naše, slovenske dežele, ki jo je ona imela tako srčno rada.«¹⁴⁰

POVOJNI STIKI S KOROŠKO IN DELOVANJE ZA KOROŠKE SLOVENCE

Življenjsko vpetost dr. Piskernikove tako v botanično stroko kot v narodnostno delo je ob njeni sedemdesetletnici lepo povzel Viktor Petkovšek, ko je zapisal: »Mnogo je publicirala, še bolj pa delovala z živo besedo. Pri tem se ni omejila zgolj na svojo ožjo stroko, botaniko in biologijo. Enako močno jo je pritegnil klic rodne grude – njene Koroške. Tako je vse življenje pravzaprav nihala med stroko ter med trpečo koroško zemljo in njenimi problemi.«¹⁴¹

Kmalu po vojni se je Piskernikova kot podpredsednica Kluba koroških Slovencev v Ljubljani (novi predsednik je postal Lovro Kuhar – Prežihov Voranc, dotedanji predsednik dr. Julij Felaher pa je postal poslevodeči podpredsednik) mdr. vključila v reševanje vprašanja repatriacije Korošcev – vojnih ujetnikov. Na seji širšega klubovega odbora 23. 2. 1946 so obravnavali položaj 36 rojakov v ljubljanski domobranski vojašnici; pričakovati je bilo prihod nadaljnjih koroških slovenskih ujetnikov iz drugih krajev. Odborniki so menili, naj »se ujetnikom da prilika, da se socialno politično izšolajo in čimprej nato spuste domov, kjer so nujno potrebni na terenu. Seveda je treba izbiro opraviti zelo preudarno. Tov. blagajnik se pooblasti, da nakupi za ujetnike za 300 dinarjev cigaret. Tov. dr. Felaher, dr. Piskernikova, Uršič, Müller in Primožič se zmenijo, da gredo ujetnike takoj skupno obiskat.«¹⁴² Tu dodajmo, da je v spomilih njenega nekdanjega dijaka, sedanjega torontskega nadškofa in edinega slovenskega kardinala dr. Alojzija Ambrožiča dokumentirano, da profesorica ni bila ravnodušna niti do tragične usode svojih nekdanjih preganjalcev, domobranskih dijakov.¹⁴³

Ker je v Koledarjih Mohorjeve družbe Piskernikova v prvih povojnih letih objavila vsaj dva spominška članka o koroških rojakih,¹⁴⁴ bi bilo zanimivo slediti njenim stikom s klubskim predsednikom Prežihom, ki je tedaj tudi pomagal oživljati Mohorjevo družbo. Svak Angeline sestre Mire, dr. France Kotnik, pa je bil zaslužni ravnatelj te najstarejše slovenske založbe. V mohorjanski reviji *Mladika* je Piskernikova – kot rečeno – kar veliko objavljala sredi dvajsetih let in nato spet v drugi polovici tridesetih, ko jo je urejal dr. Jožef Pogačnik; ta pa je na koncu našo junakinjo tudi pokopal ...

¹³⁹ M./aks/ Wraber, Ob osemdesetletnici dr. Angele Piskernikove; v: *Proteus* 29-1966/67, s. 15-16.

¹⁴⁰ Anton Polenec, In memoriam : Dr. Angela Piskernik; v: *Naši razgledi* 17/1968, št. 2, 27. 1., s. 39.

¹⁴¹ V./iktor/ Petkovšek, Jubilej Dr. Angele Piskernikove; v: *Biološki vestnik* 1958, s. 159.

¹⁴² Mateja Jeraj, *Historiat Kluba koroških Slovencev v Ljubljani s poudarkom na odnosih s Slovenci v Avstriji. Inventar Kluba koroških Slovencev v Ljubljani 1928-1968* (arhiv. naloga, Ljubljana 198?), s. 15, po zapisniku omenjene seje v AS 653, škatla 1, mapa 3. Prim. Janez Stergar, Klub koroških Slovencev v Ljubljani; v: Tina Bahovec (Hg./izd.), *Eliten und Nationwerdung / Elite in narodovanje : Die Rolle der Eliten bei der Nationalisierung der Kärntner Slovenen = Vloga elit pri narodovanju koroških Slovencev*, Klagenfurt/Celovec – Ljubljana/Laibach – Wien/Dunaj 2003 (Unbegrenzte Geschichte – Zgodovina brez meja ; 10), s. 63.

¹⁴³ Alojzij Ambrožič, Moj maj 1945. V *Celovškem zvonu* 1985, št. 3, objavljene spomine je ponatisnila Zaveza št. 28, sam pa sem besedilo »snel« kar s spleta: <http://www.zaveza.org/nsz/28/13.htm>. Pogovor je lociran v Železno Kaplo leta 1958.

¹⁴⁴ Glede tretjega, naravoslovnega članka naj dodam samo drobec. Franc S. Finžgar je 22. 5. 1951 Francetu Bevku kot članu knjižnega odbora Mohorjeve družbe poslal v pregled več gradiva za prihodnji koledar; med »ostanki od lani, že pregledani« je bilo tudi besedilo »Pajki (Dr. A. Piskernik)«. Prim. Fran Saleški Finžgar, *Zbrano delo. Knj. 15, Pisma II / Dostavki* (ur. Jože Šiferer), Ljubljana : DZS, 1996, s. 31.

Jeseni 1956 so člani ljubljanskega Kluba koroških Slovencev na »skromni proslavi« čestitali dr. Piskernikovi k njeni sedemdesetletnici ter se ji zahvalili »za njeno več kot 50-letno neumorno delo, ki ga je posvetila koroškim Slovincem v njihovi borbi za enakopravnost in svobodo«. Dr. Felaher, ki je po Prežihovi smrti (18. 2. 1950) spet prevzel predsedniško mesto, pa je v priložnostnem članku v *Slovenskem poročevalcu* prikazal to plat njenega delovanja.¹⁴⁵

Breda Resman se spominja, kako je s »tetto« hodila na koroške koncerte, ki so bili v Unionski dvorani. »Tetka Ángela« je imela veliko stikov s »Košnikovo« nečakinjo, učiteljico Urši, in z drugo nečakinjo, učiteljico Mijo, ki je bila doma »pri Irsu« nad kapelškim gradom. Koliko je bilo to v petdesetih in šestdesetih zaradi političnih in prometnih razmer sploh mogoče, so obiskovali tudi rodbinsko povezano gostilno Piskernik v Železni Kapli.

Dr. Piskernikova ni skrivala svojega koroškega narečja, kakor tudi nikoli ni »odpravila« zanj značilnega pogrskovanja (*»Imam za(h)raščen jezik...«*). Z dobro voljo je sprejemala šale na račun svojega govora, visoke rasti, samskega stanu ali pozneje tudi starosti. Tako je v družbi še sama potrdila resničnost naslednjega dialoga, ki se je okoli leta 1950 na ljubljanskem tramvaju med vožnjo mimo bolnišnice razvil med njo in sprevodnico. Ta je nekoliko nestrpno spraševala: *»Ali ste vi šele sedaj vstopili?«* Piskernikova odrezavo: *»Saj se nisem v tramvaju (h)rodila... !?«* In sprevodnica se je s tem strinjala: *»Tako star pa naš tramvaj ni...!«*¹⁴⁶

ŽIVLJENJE V ZRELI DOBI IN V STAROSTI

Posebna zgodba je s stanovanjskimi razmerami, v katerih je živela in delala dr. Piskernikova. Če v njeni zapuščini pogledamo naslove, na katere je prejemale pošto, vidimo, da je morala zelo velikokrat menjavati podnajemniška prebivališča. Pred drugo svetovno vojno je nekaj časa bivala tudi v tedanjem hotelu »Miklič« (nasproti ljubljanske železniške postaje). Do svoje aretacije jeseni 1943 je živela v manjšem stanovanju na Vrtači, v vili na Levstikovi ulici št. 15. Ko se je po vojni vrnila, ji je tam vrata odprla nosečnica in jo prosila, naj je ne meče iz stanovanja. Da se je zatekla k sestri v Ljubljani in nato k polbratrancu na Jezersko, že vemo. Kot ravnateljica Prirodoslovnega muzeja pa je nekaj časa stanovala kar v svoji pisarni.

»Ljudska oblast« ji je dodelila tri sobe v hiši na Groharjevi 22 na ljubljanskem Mirju. Dejansko je zasedla le dve sobi, a lastniki so ji vseeno nagajali prav na vse načine. Jeseni 1956 je k sebi na stanovanje vzela že omenjeno mlado sorodnico Bredjo, ki se je tedaj zaposlila v Ljubljani.¹⁴⁷ Skupaj sta se leta 1959 selili v vilo na Privoz 3 na Prulah. Šele leta 1962 je dr. Piskernikova dobila svoje stanovanje v stolpnici pod Gradom na Streliški 5. Dvosobno stanovanje z 58 kvadratnimi metri je bilo veliko olajšanje in sreča za obe oziroma vse, saj se je februarja 1965 Breda poročila s Francem Resmanom, oktobra 1965 pa sta dobila hčerko Matejko. »Tetka Ángela« je o rojstvu po telefonu obvestila vse sorodnike in znance, vživela se je v vlogo »babice«. Zadnja leta je prevzela tudi skrb za kuho, za kar prej ni imela časa niti veselja. Pri kuhi si je pomagala s kuharskimi knjigami in Bredinimi nasveti.¹⁴⁸

Ne vem, ali je bilo objavljeno razmišljanje dr. Piskernikove o gospodinjenju in ženski tudi avtorizirano. Potem ko je – sama že v »zreli dobi« – zagotovila, da je *»ponosna, da je ženska, za nobeno ceno ne bi hotela biti moški,«* naj bi o ženski v znanosti dejala takole: *»Zdi se mi, da pojmujem jaz 'naravni poklic' žene precej drugače kakor marsikdo drugi. Biti poročena žena in roditi otroke, to*

¹⁴⁵ /Julij Felaher/-er, Ob 70-letnici Dr. A. Piskernik; v: *Slovenski poročevalec* 5. 12. 1956, št. 286, s. 5.

¹⁴⁶ Po pripovedovanju prof. Ane Koblar-Horetzky (4. 8. 2004); poleg nje sta »prijaznemu« pogovoru prisostvovala še zdravnik prof. Ivan Marinčič in prof. Merčun. Resničnost anekdote je pri Piskernikovi ob večerji na enem od konservatorskih posvetov v Mariboru preveril dr. Emilijan Cevc (pogovor z njim 28. 7. 2004).

¹⁴⁷ Za razumevanje človeškega lika »tette Ángele« sta zanimiva odlomka pisma, ki ga je Breda pisala na morje prav na svoj 74. rojstni dan 27. 8. 1960: *»Da pa bo moja črna obleka obvisela kar v omari, to mi ni všeč, se bo pa ja kdo spomnil, da je mlada dekleta treba peljati na ples. Presneti fantje, kakšni pa so dandanes! /.../ Za poletno obleko sem kupila satinet bolj zamolklih barv. Koncem meseca pride šivilja in mi bo še pravočasno napravila...«*

¹⁴⁸ Pripoved Brede Resman 16. in 30. 7. 2004. Prim. tudi: Miran Sattler, Dr. Angela Piskernik : Znanka iz sošedne ulice; v: *Ljubljanski dnevnik* 4. 9. 1966, št. 239.

je v mojih očeh samo del ženskega 'naravnega poklica'; tretji pa je oni, ki je zame najbolj važen: kultura lastne duše. To žrtvovati in živeti od drobtinic duševne hrane, ki bi se slučajno pomešale med pepel mojega ognjišča, to bi mi bilo težko. Iz tega ste že razvideli, da znanosti ali svojemu poklicu na ljubo nisem dosti žrtvovala, kajti drugi in tretji del ženskega 'naravnega poklica' sta mi tudi tako ostala. Moj sedanji poklic mi daje zavest, da opravljam nekaj potrebnega in koristnega; zadovoljna sem in srečna. Da bi ženska istočasno služila znanosti in družini, se mi zdi izključeno, če razumete pod 'družina' tudi opravljanje gospodinjstvih in drugih domačih poslov. Lahko je poleg svojega javnega delovanja otrokom dobra mati in možu iskrena žena, a težko je istočasno ukvarjati se z malenkostnimi skrbmi gospodinjstva, ki prav v teh časih natančnih predračunov in preračunavanj zahtevajo celega človeka in nudijo bore malo višjega zadoščenja. ... Uveljaviti se mora več generacij akademsko izobraženih žensk ter popolna ženska prostost brez poniževalnih in utesnjevalnih ozirov, ki zdaj še branijo ženski prosti polet v višave. Verujem v veliko bodočnost osvobodjene znanstveno ali umetniško delujoče žene.«¹⁴⁹

Rahlo dvomim, da so vsi v prejšnjem odstavku zapisani izrazi res zrasli na njenem zelniku. Ne dvomim pa v resničnost anekdote, ki pripoveduje, da ji je na prijateljski proslavi njene osemdesetletnice mlajša kolegica Zora Tuner v zaigrani vlogi novinarka pomolila namišljeni mikrofon pred usta in vprašala: »Tovarišica doktorica, kaj ob svojem jubileju načrtujete za bodočnost?« In slavljenska je v veselje vseh prisotnih brez oklevanja odgovorila: »Po(h)roko!«¹⁵⁰

Teta Ángela je bila mecen številnim svojim sorodnikom. Z njeno pomočjo sta doštudirala botanik dr. Milan in zdravnik dr. Franc Piskernik. Tudi sicer je bila radodarna; včasih se je domov vrnila kar brez kosa svojega oblačila, ki ga je komu podarila. Sofinancirala je tudi nakup »fička«, s katerim so se vozili na nedeljske izlete (tudi na Koroško; ohranjena je npr. slika dr. Piskernikove in Brede ob vojvodskem prestolu na Gosposvetskem polju). Vso Van Tienhovnovo nagrado (tedanjih 10.000 nemških mark, kar je bila leta 1967 velika vsota) je razdelila: enemu za doplačilo pokojninskega zavarovanja, drugemu za lovsko puško, tretjemu za delež lastništva počitniške hiše v bohinjki Stari Fužini (kjer je tudi sama preživela nekaj svojega prostega časa in še tedaj skrbela za njeno urejanje) ...¹⁵¹

Ob številnih delovnih obveznostih so jo vedno priganjali roki za oddajo rokopisov. Pogosto so članki v celoti nastali ali bili dokončani šele čez noč. Postarana in obolela je kot terminološka svetovalka za botaniko še delala za *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Zadnji karton je ob njenem odhodu v bolnico ostal doma v pisalnem stroju.

Približno zadnji dve leti je bolehal za odpovedovanjem srčne mišice (perikarditis), kar naj bi bila tudi posledica strahot nacističnega taborišča. Za bolezen so vedeli le njeni najbližji. Par tednov pred smrtjo novembra 1967 je nečakinjo Bredo prosila, naj pokliče nadškofa dr. Jožefa Pogačnika, s katerim sta se poznala in se dobro razumela. Breda jo je zavrnila, češ da škofa ne more kar tako poklicati (pa tudi sicer naj bi dr. Piskernikova k maši po vojni ne hodila več redno – posebej ne v Ljubljani). Nadškofa je nato poklicala sosedka Angelca. Dr. Pogačnik je res prišel in dr. Piskernikovo spovedal ter nato prevedel. Po tistem se je »tetka« domačim zdela pomirjena in vdana v usodo. Nadškof jo je v torek 26. 12. 1967 na ljubljanskih Plečnikovih Žalah tudi pokopal.¹⁵²

V bolnišnici dr. Petra Držaja v Šiški, kjer je Piskernikova preživela zadnje tri, štiri dni, jo je Breda Resman zadnjič obiskala 23. 12. 1967 pozno popoldne (okrog 18h). Ko se je poslavljala in omenila, da se ji mudi tudi zaradi božične potice, ki vzhaja doma, je »tetka Ángela« odvrnila: »Breda, potic

¹⁴⁹ Ne poznam prve objave intervjuja, a citiram po: Janez Kajzer, Prva slovenska doktorica znanosti; v: *Jana* 28. 6. 1973, s. 26-27.

¹⁵⁰ Po pripovedovanju prof. Staneta Peterlina 9. 8. 2004.

¹⁵¹ Spominjanje Brede in Franca Resman v pogovorih 16. in 30. 7. 2004.

¹⁵² Spominjanje Brede in Franca Resman v pogovorih 16. in 30. 7. 2004. Grob dr. Piskernikove je mogoče najti tako, da se na ljubljanskem pokopališču pri grobu Janeza Ev. Kreka z glavne poti zavije na desno in gre do zidu oz. do groba dr. Ivana Hribarja, nato krene na levo, kjer je grob Ángele Piskernik drugi na levi strani poti, torej nasproti zidu. Lahko pa se takoj pri pokopališki cerkvi krene na desno do zidu in nato levo ob njem do grobnice Hribarjevih.

¹⁵³ Naslednik dr. Piskernikove v skrbi za naravno dediščino prof. Stane Peterlin tako npr. še hrani njen mikroskop.

bo še, mene pa ne bo več. « Nekaj za Bredo je v bolnišnico prišla na obisk še nečakinja Urši. Zvečer je osebje ugotovilo smrt pacientke in določilo čas smrti na 20.30.

Za svoj pogreb je dr. Piskernikova dala točna navodila: koga obvestiti in koga ne. Za nov grob v Ljubljani se je – kot rečeno – odločila, ker družinski v Železni Kapli ni bil več v dovolj narodno zavrednih rokah. Nekaj stvari je sorodnikom in prijateljem¹⁵³ razdala že pred smrtjo. Za ostale je v podrobni oporoki, ki jo je nekajkrat dopolnila, natančno zapisala, kdo naj jih podeduje. Poskrbela je npr. tudi za plačilo dolga za še neizdelano pisarniško omaro, za katero je sama narisala podroben načrt in napisala navodila, ki jih je tudi nekajkrat dopolnjevala ...¹⁵⁴

ODLIKOVANJA IN NAGRADE

V Kraljevini Jugoslaviji je bila dr. Piskernikova odlikovana z redom sv. Save; stopnjo bodo lahko določili poznavalci ob ogledu odlikovanja v zapuščini ali pa zgodovinarji ob najdbi ustreznega dokumenta ali objave. Ob njeni osemdesetletnici ji je jugoslovanski predsednik Josip Broz Tito z ukazom št. 117 dne 14. 11. 1966 podelil red zaslug za narod z zlato zvezdo, in sicer *»za posebne zasluge, dosežene pri delu na področju znanstvenega, kulturnega in družbenega razvoja države.*«¹⁵⁵

Že 28. 6. 1959 so ji v Grenoblu na zasedanju »sindikata društva za alpski promet« izročili »kolajno«; podrobnosti ne poznam.¹⁵⁶ Za njeno dolgoletno in aktivno sodelovanje v Mednarodni komisiji za varstvo alpskih regij (CIPRA) so jo na zasedanju te organizacije leta 1967 v Garmisch-Partenkirchnu imenovali za častno članico.¹⁵⁷

Po soglasnem sklepu kuratorija Van Tienhovne nagrade za zasluge na področju varstva narave je hamburški sklad F. V. S. nagrado za leto 1967 (10.000 nemških mark, kar je bilo tedaj vsekakor spoštovanja vreden znesek) sklenil podeliti dr. Piskernikovi. Ta je 9. 6. 1967 na Friedrich-Wilhelmovi univerzi v Bonnu iz rok rektorja prof. dr. ing. Edmunda Gassnerja prejela nagrado, in sicer *»za uspešno delovanje, za uresničevanje ideje narodnih parkov v Jugoslaviji, za življenjsko delo, ustanovitev Triglavskega narodnega parka.*«¹⁵⁸

Eno izmed poročil o podelitvi nagrade pravi: *»Navkljub letom je sama odpotovala ponjo. Pred nabito polno dvorano in v navzočnosti dekanov vseh fakultet ji jo je izročil rektor bonske univerze. Poudaril je njeno prizadevanje za ustanovitev Triglavskega narodnega parka pa njena prizadevanja za ustanovitev meddržavnega jugoslovansko-avstrijskega naravnega rezervata v Savinjskih Alpah in v Karavankah, sodelovanje v mednarodnih komisijah za varstvo alpskega sveta in njeno pisanje v prid ogroženi prirodi. Dr. Angela Piskernik je zatem v brezhibni nemščini predavala o Triglavskem narodnem parku. Njeno predavanje so nagradili z viharnim odobravanjem.*«¹⁵⁹

Za katerega Van Tienhovna in kakšen sklad F. V. S. gre? Pieter Gerbrand van Tienhoven (19. 11. 1875 - 5. 5. 1953) je bil sin župana Amsterdama in nizozemskega zunanjega ministra. Na domači univerzi je študiral pravo in biologijo, 1902 doktoriral iz prava ter se zaposlil v zavarovalništvu. Od 1905 se je posvetil varovanju narave doma in v svetu ter do smrti uspešno vztrajal pri vzpostavljanju različnih naravovarstvenih pobud in organizacij, kakor tudi pri zbiranju sredstev zanje. Po njem se na Nizozemskem imenuje sklad za varovanje narave.¹⁶⁰

¹⁵⁴ Pripoved Brede in Franca Resman, ki hranita tudi omenjeni načrt omare.

¹⁵⁵ Prim. mdr.: Maks Wraber, † Dr. Angela Piskernik; v: *Biološki vestnik = Journal of Slovene biologists* 16/19-68, s. 125. Odlikovanje, listina in vabilo na podelitev so ohranjeni v osebni zapuščini. TV-vest, na kateri 12. 1. 1967 član slovenskega izvršnega sveta, sekretar za prosveto in kulturo Tomo Martelanc izroča odlikovanje, hrani arhiv TV Slovenija.

¹⁵⁶ Lastno poročilo »tette Angele« Bredi Resman v pismu 7. 7. 1959 od »Košnika v Lobniku«. V pismu pripoveduje tudi o zapletih z avstrijskim vizumom ter zaključuje: »Tako minevajo dnevi kar prehitro, vendar se pa že sedaj veselim najine mirne sobe v Ljubljani.«

¹⁵⁷ Maks Wraber, † Dr. Angela Piskernik; v: *Biološki vestnik = Journal of Slovene biologists* 16/1968, s. 126. Ivan Virnik, Prva Slovenka : doktor znanosti; v: *Primorski dnevnik* 6. 3. 1987, št. 55, s. 9.

¹⁵⁸ Visoko odlikovanje dr. Angeli Piskernik; v: *Delo* 28. 9. 1967, št. 264. Ob stoletnici rojstva dr. Angele Piskernikove; v: *Koroški koledar* 1986, Celovec 1985, s. 198-200, cit. na s. 199.

¹⁵⁹ Janez Kajzer, Prva slovenska doktorica znanosti; v: *Jana* 28. 6. 1973, s. 26-27. Nekaj skrajšan ponatis v: *Rodna gruda* 43/1996, št. 7, s. 32.

»Sklad F. V. S.« (Stiftung Freiherr vom Stein) je z vsem svojim premoženjem 1931 ustanovil hamburški trgovec in veleposestnik Alfred C. Toepfer (1894-1993) in sedaj velja s približno 100 milijoni evrov za največji nemški zasebni sklad. Od 1993 deluje pod imenom »Alfred Toepfer Stiftung F. V. S.«. Podeljuje številne zelo priznane nagrade, medalje, štipendije in projektne podpore, posebej tudi za srednjo in vzhodno Evropo. V zadnjem času se je težišče podpor premaknilo s kmetijskega in okoljskega področja na različne oblike kulturne ustvarjalnosti.¹⁶¹ Van Tienhovnov nagrado so prvič podelili leta 1957,¹⁶² a je menda od 1986 ne podeljujejo več ali pa vsaj o tem ne izdajajo posebnih publikacij.

Posebno obliko počastitve Ángele Piskernik je pomenilo poimenovanje priznanja Prirodoslovnega društva Slovenije za posameznike, ki so se izkazali pri varstvu naravne dediščine. Prejemniki prejmejo plaketo s stiliziranim Blagajevim volčinom in napisom »Priznanje Angele Piskernik« ter listino. Prva prejemnika priznanja sta bila konec leta 1984 prof. dr. Viktor Petkovšek in Mirko Šoštaršič (hkrati so prvič podelili priznanja Ferdinanda Seidla trem zavodom, najbolj zaslužnim za varstvo narave).¹⁶³ Naslednji dosedanji nagrajenci so bili prof. Ciril Jeglič, dr. Tone Novak, dr. Peter Skoberne, Janez Gregori, družina Roban in mag. Daniel Rojšek (1998).¹⁶⁴ V PDS je Piskernikova bila »skozi dolga leta ... aktivna odbornica« in je vodila – kakopak! – »referat za varstvo narave«.¹⁶⁵

Njen mlajši strokovni kolega in prijatelj dr. Maks Wraber je njeno osebnost v nekrologu v strokovnem glasilu označil takole: »S svojim kremenitim značajem, iskivim in šegavim duhom, s svojo široko naravoslovno in kulturno razgledanostjo in ne nazadnje s svojo sočno koroško slovenščino in s svojim prikupnim nastopom je Angela Piskernik osvajala ljudi in jih pridobila za stvar, ki ji je bila pri srcu. Brez težav in razočaranja seveda ni šlo, toda njena vedra narava, prekipevajoča optimizma in odločnosti, ni nikdar kazala zle volje ali obupa in prav to ji je zagotavljalo uspeh. ... Zavedamo se, da smo izgubili veliko in pogumno ženo, ki je na vseh popriščih svojega dela zapustila vidno in svetlo sled. ... Tih je zrasla iz naše koroške zemlje, skromno je živela med nami in se razdajala z delom in dobroto...«¹⁶⁶

Isti botanik pa je nekrolog v osrednjem časniku sklenil s še danes aktualno mislijo: »Angela Piskernik nam je zapustila svetel zgled nesebičnega dela za majhen slovenski narod, ki se more ohraniti na hudem evropskem prepihu samo z nenehnim kulturnim in gospodarskim napredkom, kakršnega mu utirajo njegovi najboljši sinovi in hčere, posvečeni za težko borbo s sijajnimi lastnostmi duha in s klenostjo značaja, vedno pripravljeni žrtvovati za postavljene cilje vse svoje moči. Kakor malokatera velika žena iz naše zgodovine, nas je naša zaslužna koroška rojakinja zadolžila za trajen in hvaležen spomin, še bolj pa za delo po njenem zgledu.«¹⁶⁷

¹⁶⁰ E. Pelzers, Historical Background on the Netherlands Commission for International Nature Protection, the Foundation for International Nature Protection and the Office international pour la protection de la nature, Leiden 2000 (Mededelingen ; 29-A). (Ovojni naslov: History of the Netherlands Commission for International Nature Protection). Publikacijo mi je kolegialno poslal dr. Hans P. Nooteboom iz Nizozemskega državnega herbarija ter Nizozemskega sklada za mednarodno varovanje narave – Van Tienhovnove fundacije; zato se mu lepo zahvaljujem. O podeljevanju nagrad v Nemčiji mu ni veliko znanega, pač pa še vsak dan srečuje na sprehodu dr. Marinusa van der Goes van Natersa, ki je dobil nagrado leta 1963 /1962 – op. J.S./ in se je rodil decembra 1900...

¹⁶¹ S svetovnega spleta sem pobral in prebral članek: Ruth Kastner, Deutschlands grösste private Stiftung; v: *Hamburger Abendblatt* 31. 1. 2004. Nadaljnje informacije v: www.toepfer.fvs.de, in v: Georg Kreis u. a. (Hg.), *Alfred Toepfer – Stifter und Kaufmann*, Hamburg : Christians Verlag, 2000.

¹⁶² Prim. s. 4 publikacije: *Verleihung des Van Tienhoven-preises 1967 an Frau Professor Dr. Angela Piskernik, Ljubljana (Laibach), und der Alexander-von-Humboldt-medaille in Gold an Landrat Dr. Ludwig Seiterich, Konstanz, durch die Rheinische Friedrich-Wilhelms-Universität Bonn*, Hamburg : Stiftung F.V.S., /1968/. Na s. 33-45 je objavljeno predavanje: Angela Piskernik, Jahrzehnte dauernde Bemühungen um den Triglav-Nationalpark; v predavanju nagrajenka ni pozabila omeniti, da je preživela koncentracijsko taborišče.

¹⁶³ Priznanja F. Seidla in A. Piskernik : Za varstvo naravne in kulturne dediščine; v: *Dnevnik – sobotna priloga* 2. 2. 1985, s. 12.

¹⁶⁴ Marjana in Stane Peterlin, Naše društvo v zreli dobi : Prirodoslovno društvo Slovenije v zadnjih tridesetih letih; v: *Proteus* 66-2003/04, št. 7, s. 292-303; seznam prejemnikov priznanja na s. 296.

¹⁶⁵ M./aks/ Wraber, Ob osemdesetletnici dr. Angele Piskernikove; v: *Proteus* 29-1966/67, s. 15-16.

¹⁶⁶ Maks Wraber, † Dr. Angela Piskernik; v: *Biološki vestnik = Journal of Slovene biologists* 16/1968, s. 125-126.

¹⁶⁷ M./aks/ Wraber, Dr. Angela Piskernik; v: *Delo* 9/1967, 27. 12., št. 351, s. 5.

KAJ KAŽEJO UPODOBITVE?

Doslej evidentirane fotografije v študentskih letih kažejo nasmejeno, nekoliko okroglolično mlado damo, kar potrjuje tudi prva znana v *Ilustriranem glasniku* objavljena fotografija (tako v članku v SBL) ob njeni promociji 1914. Fotografija ob mikroskopu iz leta 1922 in nekaj kasnejša portretna fotografija (objava v *Naš dom* 1928) kažeta, da se je še polepšala, njen pogled pa poduhovil. Omenjena Gasparijeva karikatura v *Ilustriranem Slovencu* 1926 jo kaže zaljubljeno v cvetlice, fotografija iz istega leta pa potrjuje, da jo je »bubi« pričeska na videz pomladila. Na majhni in slabo tiskani fotografiji v *Ilustriranem Slovencu* 1929 je zbrana in resna pred radijskim mikrofonom. Vojni holokavst je seveda pustil sledi na njenem obrazu, v miru pa je svoje opravilo staranje, izrazito vidno res šele v zadnjih letih borbe z boleznijo.

Žal pri sorodstvu doslej še nisem utegnil poiskati in si ogledati edinega slikanega portreta Elde Piščanec, nastalega morda okoli leta 1928. Z dne 7. 4. 1928 je namreč ohranjena slikarkina razglednica, poslana Ángeli na naslov njene šole (v poslopju, ki ga skozi okno inštitutskega kabineta vidim na drugi strani ceste).

PREDLOGI ZA NADALJNJE PROUČEVANJE

Priznam, da me je »počitniško srečevanje« z davno preminulo Ángelo močno »zasvojilo«. Upam, da je iz pričujočega besedila dovolj jasno, zakaj. In kako naprej? Do 120-letnice rojstva dr. Ángele Piskernik¹⁶⁸ 27. 8. 2006 bi bilo potrebno uresničiti obstoječo pobudo za njej posvečeno razstavo (na obeh straneh Karavank). Ob tem bi bilo primerno pripraviti strokovni posvet in izdati zbornik (predlogi tem: rod in študij, kulturno-politična dejavnost do plebiscita, delo v narodnoobrambni organizaciji po plebiscitu, organizacijsko in publicistično delovanje med ženami, zbiranje in objavljanje narodopisnega blaga, strokovno delo naravoslovke, prizadevanja za varstvo narave, profesorska leta, priročniki za pouk nemščine, bibliografija objav, izbor dokumentov in fotografij), postaviti spominsko obeležje (npr. v Prirodoslovnem muzeju ali/in v Lobniku),¹⁶⁹ dati pobudo za poimenovanje ulice po dr. Piskernikovi, oživiti podeljevanja slovenskih priznanj z njenim imenom, nadalje uveljaviti spomin nanjo v domači in tuji javnosti. Njena življenjska avantura prav vabi romanopisca ali/in dramatika. Omenil sem že tudi možnost izdaje taboriščne kuharske knjige iz Ravensbrücka. Načeloma je že dosežen dogovor o prenosu osebne zapuščine v Arhiv Republike Slovenije, kar bo omogočilo njeno inventarizacijo in raziskovalno uporabo. Nadaljnje spodbude seveda lahko prinese že razprava na celjskem zgodovinarskem zborovanju.¹⁷⁰

V ohranjanje spomina osebnosti, ki se je odlikovala s pisanim jezikom, sodijo tudi oblike posthumnih objav in takšnih ali drugačnih ponatisov. Med doslej evidentiranimi posthumnimi objavami Ángele Piskernik je verjetno najbolj bizaren primer reprintov njenega slovarja iz leta 1941. V dveh ločenih zvezkih je nemško-slovenski in slovensko-nemški del leta 1999 izdala »Založba Libro«, p. p. 5726, 1001 Ljubljana. Na spletnih straneh izvemo, da gre za del »Komunistične partije Slovenije« dr. dr. Mareka Lenardiča in njegovih.¹⁷¹ No, ja...

¹⁶⁸ Ob korekturah besedila lahko le še pripišem opozorilo prof. Staneta Peterlina, da je sama nasprotovala pri-devniški obliki »Piskernikova«, češ da nima priimka po možu.

¹⁶⁹ Maja Lupša, S spomenikom? Ne, s pozabo!; v: *Jana* 8. 4. 2003, št. 14, je pripravila pregled (pre-malega števila) spominskih obeležij slovenskim ženam. Kratko biografijo Angele Piskernik je uvrstila v seznam enajstih žensk (Ivana Kobilca, Zofka Kveder, Angela Piskernik, Angela Vode, Karla Bulovec, Alma Sodnik, Mira Marko Debelak, Marja Boršnik, Ljuba Prenner, Ita Rina, Mira Mihelič), za katere je v naslovu vprašala »Bi jim postavili spomenik?«

¹⁷⁰ Akademiku prof. dr. Vasiliju Meliku se zahvaljujem za njegove pripombe in predloge ob branju rokopisa te razprave.

¹⁷¹ Na <http://users.volja.net/mrmilan/izjave.htm> lahko v izjavi »Malo resnice ne škodi«, ki jo je 28. 12. 2002 pripravil »Revolucionarni Biro za Javno Informiranje«, med drugim preberemo: »4. O napadih na Dr. Dr. Lenardiča redno obveščamo tuje Veleposlanike, Evropske institucije, OZN! – 5. Medijska blokada je POPOLNA! Razen redkih izjem o delovanju KPS ne poroča nihče! (MLADINA edina korektno objavlja članke o KPS). – 6. V okviru KPS deluje založba LIBRO katera izdaja ekološke, proti imperialistične, komunistične, ateistične in podobne publikacije! Založba LIBRO ne dobiva nobenih subvencij, na knjižnice katere odkupujejo njene izdaje se vrši pritisk češ, da gre za proti državno delovanje!!!«

